

Kulturna politika u gradu Zagrebu 1945. - 1963.

Ruljančić, Dorian

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:746156>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2023-09-26**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest

KULTURNA POLITIKA U GRADU ZAGREBU 1945. – 1963.

Diplomski rad

Dorian Ruljančić

Mentor:
dr.sc. Martin Previšić. doc.

Zagreb, 2021.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

A handwritten signature in black ink on a light gray background. The signature is written in a cursive style and reads "Ruljančić".

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Kultura u komunističkoj Jugoslaviji	2
2.1. Kultura i kulturna politika kao integracijski čimbenici	3
2.2. Kulturna politika u Jugoslaviji.....	5
3. Instrumenti provođenja kulturne politike.....	8
3.1. Državne kulturne institucije.....	8
3.2. Ostale kulturne institucije	9
3.2.1. <i>Agitprop i Ideološka komisija</i>	10
3.2.2. <i>Kulturna društva i masovne organizacije</i>	11
4. Umjetnost i kultura u Narodnoj Republici Hrvatskoj do 1963.	11
5. Zagreb	15
5.1. Republički karakter grada Zagreba	15
5.2. Kultura i umjetnost u Zagrebu	16
5.2.1. <i>Narodni odbor Grada Zagreba</i>	19
5.2.2. <i>Kulturna politika do 1956.</i>	19
5.2.3. <i>Kulturna politika od 1957.</i>	31
6. Zaključak.....	47
7. Popis izvora i literature	50
7.1. Arhivski izvori	50
7.2. Tiskani izvori	50
7.3. Internetski izvori	52
Sažetak	53
Summary	53

1. Uvod

Nakon pobjede partizana pod vodstvom Komunističke partije Jugoslavije (dalje KPJ), počelo je preuzimanje vlasti u zemlji. KPJ je uspostavljala vlast na više razina i počela je primjenjivati sovjetske ideje i modele u ustroju zemlje: politika, ekonomija, sudstvo, uprava, itd. Za to su bili potrebni instrumenti koji bi to omogućili, posebno u administraciji i državnoj upravi. Oni su omogućavali provođenje raznih partijskih politika na svim razinama. Za novu zemlju veoma je važno mjesto zauzela i kulturna politika. Cilj je bio ne samo politički i ekonomski preobraziti zemlju, već i upregnuti kulturnu sferu u ciljeve KPJ. Prema tome širenje nove ideologije (komunističke) imalo je veliku važnost jer su komunisti shvaćali važnost kulture za oblikovanje nove zemlje i društva. Pod kulturnom politikom najčešće se smatra niz zakona i mjera kojima se štite kulturna dobra i osigurava kulturni rad umjetnicima, a nakon Drugog svjetskog rata zabilježeno je nekoliko faza u razvoju kulturnih politika, a početna je bila opismenjavanje i obrazovanje stanovništva na području umjetnosti i kulture.¹ Današnja struka prepoznaje različite tipove kulturnih politika, a međusobno se razlikuju po intenzitetu i načinu kojim država regulira kulturu. Model jugoslavenske kulturne politike koji se zadržao u gotovo istom obliku kroz cijelo razdoblje može se okarakterizirati kao „državno-birokratsko-prosvjetiteljski model“ u službi vladajuće klase.² Održavanje Partije na vlasti jedan je od glavnih zadataka zajedno sa stvaranjem novog društva. Posebno je država pokušavala riješiti međunacionalne probleme, provoditi ideološke koncepte, a na vanjskom planu održati se kao glavni saveznik Sovjetskog Saveza. Kroz kulturnu politiku Partija je vidjela mogućnost stvaranja brojnih društvenih obrazaca: od stvaranja „novog socijalističkog“ čovjeka, kulturnih institucija koje će propagirati novo društvo, postavljanja novih obrazaca u kulturi poput „socijalističkog realizma“, itd.³ Prije nego što se moglo krenuti s rješavanjem svih mogućih i postojećih problema bilo je potrebno organizirati upravnu podjelu nove države.

Nova vlast je uspostavila i novu teritorijalno-administrativnu podjelu, a među ostalim je uvela narodne odbore kao lokalne organe vlasti. Narodni odbori su kao civilna tijela djelovali za

¹ kulturna politika, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34571> (pristup ostvaren 17. siječnja, 2021.)

² Branka DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije 1946–1963* (Beograd: JP Službeni glasnik, 2013.), 39.

³ Maša KOLANOVIĆ, „Od kulture za mase do masovne kulture“, u: *Refleksije vremena 1945.–1955.* (Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012.), 167.

vrijeme rata, a svoje djelovanje nastavili su i nakon završetka ratovanja kada im je djelovanje potvrđeno i Ustavom 31. siječnja 1946.⁴ Partija je vodila računa oko narodnih odbora jer su oni predstavljali prvu razinu, poveznicu, sa stanovništvom i sprovodili odluke donesene na vrhu, a s vremenom se planiralo i sve veće osamostaljivanje i inicijativa narodnih odbora.⁵ U gradu Zagrebu izbori za narodne odbore održali su se tokom ljeta i jeseni 1945.⁶ Narodni odbor grada Zagreba (dalje NOGZ) kao glavno upravno tijelo u gradu zaduženo je za rješavanje problema iz različitih područja djelovanja poput financija, privrede, prosvjete, kulture i drugih. U ovom radu razmatrat će se rad tijela NOGZ-a zaduženih za kulturu prije svega rad Savjeta za kulturu NOGZ-a koje je bilo zaduženo za rješavanje svih problema u kulturi i kulturnu politiku grada.

Ovaj rad se temelji na analizi referentne literature i arhivskog materijala iz Državnog arhiva u Zagrebu i to fondovi HR-DAZG-37.35.8., Odjel za prosvjetu i kulturu, 1945.-1959. i HR-DAZG-37.3., Sjednice izvršnih tijela Narodnog odbora grada Zagreba, 1945.-1963. Ovaj rad bi trebao doprinijeti shvaćanju modela provedbe kulturne politike na primjeru grada Zagreba s usporedbom kulturne politike na razini države uzimajući u obzir činjenicu da u gradu djeluju kulturno-umjetničke ustanove i društva gradskog i republičkog značaja.

2. Kultura u komunističkoj Jugoslaviji

Kultura je odigrala veoma važnu ulogu u potvrđivanju vlasti KPJ i osiguravanju njenog opstanka i učvršćivanja vlasti. Nova ideologija trebala je postati predložak za cjelovitu promjenu društva, u svim sferama. Komunizam je predstavljao drugačiju i novu budućnost, a to se posebice odnosi i primjenjuje na polju kulture. „Kultura i ideologija postaju sinonimi, jer im je cilj zajednički – stvaranje novog društvenog sistema.“⁷

Polje kulture u ovom smislu ispunjava zadatak komunizma o stvaranju novog poretka, ali u specifičnoj situaciji Jugoslavije kultura se koristi za razne političke svrhe (što je sukladno i

⁴ Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Jugoslavije: (1918 – 1991): Hrvatski pogled* (Zagreb: Naklada Pavičić, 1998.), 280.

⁵ Isto, 68.

⁶ Berislav JANDRIĆ, *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.: organizacija, uloga, djelovanje* (Zagreb: Srednja Europa, 2005.), 27.

⁷ DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 11.

ideologiji). Kultura je ispunjavala ulogu na unutarnjem i vanjskom planu. U prvom razdoblju predstavlja monolitan sustav obilježen socrealizmom kao glavnoj umjetničkoj paradigmi i u svemu traži uzora u Savezu Sovjetskih Socijalističkih Republika (dalje: SSSR). Nakon napuštanja istočnog Lagera kultura dobiva zadatak da uspostavi veze sa Zapadom, tj. da se odstupi od krutih staljinističkih koncepata. Dobivanje pomoći sa Zapada, koja je bila potrebna nakon zatvaranja tržišta na Istoku, ovisila je o odnosu tj. odmicanju Jugoslavije od SSSR-a. Kultura je najlakše i najbrže mogla pokazati novo usmjerenje Partije i države, ili bar dati privid. Ograničena liberalizacija za kulturu i umjetnost značilo je prije svega mogućnost izražavanja u različitim stilskim pravcima. S obzirom na potrebe politike sloboda izražavanja bila je veća ili manja. U unutarnjoj politici kultura vrši integracijsku ulogu unutar višenacionalne države na čijem čelu je Partija koja se kontrolom kulture, kao jednom od poluga, održava na vlasti.

Kako bi se održavala kulturna politika, koja je Partiji s obzirom na određen trenutak bila potrebna, Partija se koristila raznolikim raspoloživim sredstvima poput državnim institucijama vlasti, kulturno-umjetničkim institucijama, kulturno-umjetničkim organizacijama i društvima te partijskim organima.

2.1. Kultura i kulturna politika kao integracijski čimbenici

Nakon rata KPJ kao pobjednik ima potrebu i moć brisanja starog sistema i stvaranje novog poretka. Kulturna politika u tome igra ključnu ulogu. Kontroliranom kulturnom politikom obezvjeđivao se prošli sistem i njegova postignuća, a s druge strane stvarala se ideološka podloga za novu vrstu kulture, proletersku kulturu koja je različita od buržoaske elitne kulture nerazumljive prosječnom radniku.⁸ Kultura je vrlo brzo dobila svoju ulogu u partijskoj vlasti. Ona je trebala imati integrativnu ali i izgrađujuću ulogu kojom bi se politički sistem i klasa koja ga je stvorila dodatno afirmirali. Komunistička ideologija uz ideološke obrasce (bratstvo-jedinstvo) postaju temelj na kojem se gradi nova kultura.⁹ Sve što je pripadalo prijašnjem sistemu, a ponajviše građanska kultura, bili su zabranjeni i zaboravljeni kao i svaki spomen

⁸ Proleterska kultura očekivala je aktivno djelovanje cijelog stanovništva na kulturno-umjetničkom planu kroz masovne organizacije i društva.

⁹ Katarina SPEHNJAK, *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945 –1952.* (Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, 2002.), 22.

tradicije.¹⁰ Stanje u kulturi posebno se ističe u kriznim situacijama poput razdoblja 1948.-1949. Tada je Agitprop, kao središte stvaranja kulturne politike, odlučivao o svemu do najsitnijih detalja. I kasnije, nakon ukidanja Agitpropa, nastavilo se s kontrolom. Tražilo se od svih kulturnih medija da budu ideološki angažirani i da se bez obzira na otvaranje prema Zapadu ne zaborave marksističke postavke i stvaranje novog socijalističkog poretka. Nova kultura, zajedno s kulturnom politikom koja ju usmjerava, stvarana je prema situaciji i potrebi i zbog toga nikada nije jasno definirana niti je mogla stvoriti čvrstu koheziju i biti onaj potrebni integrativni čimbenik. Ona je služila samo partijskoj vlasti.¹¹ Partija je pokušavala kulturu i probleme postaviti kao probleme cjeline, a ne samo dijela koji je na vlasti. Kulturna politika u obliku transformacije društva i kulture bila je jedan od tri ciljeva Partije zajedno s očuvanjem političke snage i ekonomske stabilnosti.¹² S obzirom na nisku razinu kulture na području Jugoslavije vlast je počela od početka. Bilo je potrebno pristup kulturi omogućiti svima jer kulturni razvoj vodi prema izgradnji socijalističkog čovjeka. Počelo se s opismenjavanjem i drugim bazičnim potrebama, a sredinom 50-ih krenulo se s većim izdavanjima u kulturne institucije zajedno s većim izdavanjima stanovnika za kulturu.¹³ Uspješnost kulturne politike gledala se kroz statističke podatke. Izgradnjom velikog broja ustanova htjelo se utjecati na kulturne potrebe stanovništva. Stvorena je velika materijalna baza, ali sadržaj postaje sve raznolikiji. Liberalizacijom postaju dostupni različiti sadržaji i pokušaj vlasti da stvori jednoobrazne kulturne potrebe kod vlastitog stanovništva propadaju. Krivca se nalazilo u slaboj kritici takvih stranih i negativnih pojava, a ne u samim umjetnicima i narodu. Da bi se popravilo stanje neke od ideja bile su širenje kazališta izvan svojih objekata u prostore tvornica i dvorana, pojačavanje uloge društvenih organizacija i savjeta u radnim kolektivima. Fokus se stavlja na film, izdavaštvo i likovnu umjetnost kao najpopularnije vrste kulture.¹⁴ Niske cijene određenih kulturnih sadržaja, kao jedno od veoma jakih načina kulturne kontrole, također nisu dale dobre rezultate.

Za stvaranje državne umjetnosti potrebni su i državni umjetnici i znanstvenici. Stvaranje državne umjetnosti kao takve jedino je i moguće u čvrsto kontroliranim jednostranačkim državama. Država je bila mecena i kritičar umjetnosti, pazeći pritom da ne udalji najtalentiranije umjetnike, ali i da od prosječnih stvori elitne umjetnike prema svojoj

¹⁰ DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 159-160.

¹¹ Isto, 172.

¹² Magdalena NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija: prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvaskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti* (Zagreb: Matica hrvatska, 2013.), 26.

¹³ DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 174.

¹⁴ Isto, 179-180.

potrebi.¹⁵ Elita je trebala stvoriti državnu umjetnost, a konzument je trebalo biti cjelokupno stanovništvo. Rezultati toga su bili na neki način proturječni s obzirom da je dolazilo do velikog kulturnog razvoja u gradskim središtima, prije svega povećanjem kulturnih ustanova i financijskih ulaganja, koje se onda izvozilo na ruralna područja. S jedne strane jača metropolizacija, a s druge strane stalno se pokušava provesti demetropolizacija organizacijama pokretnih kazališta na selima i tvornicama. Radnike i seljake trebalo je obrazovati kako bi prihvatili nametnutu kulturu i njene vrijednosti jer je to vodilo prema izgradnji socijalističkog čovjeka. Demetropolizacija i kulturno obrazovanje najviše se provodilo kroz masovna kulturno-umjetnička i kulturno-prosvjetna društva. Glavno obilježje njihovog rada bio je opće jugoslavenski karakter, jačanje bratstva i jedinstva te izgradnja socijalističkog čovjeka.¹⁶ Neuspjeh očitovan u ekonomskoj i kulturnoj nejednakosti pripisivan je nedovoljnoj idejnosti organizacija i lokalnih institucija.

2.2. Kulturna politika u Jugoslaviji

Kako bi se kulturna zaostalost što brže popravila bila je potrebna čvrsta i usmjerena kulturna politika. Model jugoslavenske kulturne politike temelji se na državnom upravljanju u kojem se planira i odlučuje o razvoju kulture kroz financiranje ideološki ispravnih umjetnika i umjetnosti i kojima se stvara ideološka pozornica na kojoj će djelovati i biti potvrđivani od strane države. Takav administrativno-etastički model kulturne politike trajao je od 1945. do 1963. s laganim promjenama u intenzitetu. Te promjene u intenzitetu bile su rezultat političkog i ekonomskog stanja i ciljeva koji su trebali biti postignuti u budućnosti, a ti su pak ciljevi ovisili o domaćim i inozemnim čimbenicima.¹⁷ U svim komunističkim državama državna vlast je u potpunosti kontrolirala kulturu i umjetnost, a svoje uspjehe je potom koristila u promidžbene svrhe. U partiji se prvo razvijala teorijska osnova, potom su definirani ciljevi kulturne politike i na kraju način na koji će se određena kulturna politika realizirati kroz odgovarajuća ministarstva.

U prvim poslijeratnim godinama svaka kulturna manifestacija imala je partijsko-ideološki predznak, kasnije s općom politikom popuštanja kontrole kultura se kontrolira kroz

¹⁵ Isto, 211.

¹⁶ Isto, 215.

¹⁷ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 29.

financijska i materijalna sredstva. Ekonomska pomoć imala je pozitivne strane jer je omogućila kontinuiranu djelatnost ustanova i naklonost kulturnih zaposlenika dok je negativna strana što su pomoć dobivali samo oni koji su zadovoljavali ideološke postavke. Suradnja između republičkih i saveznih vlasti bila je intenzivna. Republički komiteti morali su slati redovite mjesečne izvještaje na temelju kojih su se donosile odluke. Na saveznoj razini se odlučivalo tko će i koliko materijalnih i financijskih sredstava primiti, tko će biti zaposlen i koje izložbe će se prirediti.¹⁸

Ciljevi kulturne politike bili su stvaranje novih vrijednosti za novog čovjeka. Osnovni cilj je podizanje kulturnog nivoa cijele zemlje tako što će kultura postati pristupačna svakom stanovniku. Kultura je trebala postati opće društveno dobro koje je svatko mogao koristiti i doprinositi mu.¹⁹ Provođenje tog osnovnog cilja vidi se kroz broj novih ustanova koje su bile osnovane diljem zemlje.

Formiranje nove kulturne politike nakon oslobođenja bilo je u rukama partijskog agitacijsko-propagandnog odjeljenja. Odjeljenje za agitaciju i propagandu CK KPJ. Članovi te agencije zauzeli su upravna mjesta u ministarstvima, narodnim odborima, važnim poduzećima i masovnim organizacijama. Komitet za kulturu i nauku zajedno s Agitpropom imao je potpunu vlast nad svim pitanjima kulture. Prema tome se razdoblje u umjetnosti i kulturi od 1945. do 1952. naziva i agitpropovskim, odnosno agitpropovskom kulturom.²⁰ Prvi zadatak nakon uspostave vlasti postaje opismenjavanje stanovništva i uspostava tek nekih ključnih prosvjetno-kulturnih ustanova. Posebno se gledalo na selo s obzirom da su nove vrijednosti i ideje koje donosi komunizam tamo bile nepoznate.²¹

Održavanje i rasprave na V kongresu 1948. trebale su pokazati političku pravovjernost starijem bratu iako je sazvan kako bi se odvojilo od njega. Malograđanština i buržoazija se napadala u umjetnosti u obliku umjetničkih pravaca. Kubizam, nadrealizam, egzistencijalizam te npr. Picasso i Sartre bili su meta partije. Kao preventivni odgovor na te pojave bilo je potrebno okupiti kulturne radnike s ciljem izučavanja marksizma-lenjinizma. Takve odluke u kulturnoj politici opravdavaju se kao dio borbe za oslobođenje masa. Ostao je i dalje socijalistički realizam i stroga kontrola, ali se prema vani, zbog vlastitog opstanka partije i

¹⁸ DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 71–72.

¹⁹ Isto, 39–40.

²⁰ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 31.

²¹ SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 165.

države, deklarativno počelo polako napuštati socijalistički realizam.²² Kulturna politika uvijek se koristila kao pomoćno sredstvo opće politike. Tako su prvo izmjene provedene u gospodarstvu uvođenjem samoupravljanja i organizaciji uprave provođenjem decentralizacije davanjem većih ovlasti republičkim ustanovama. Na VI kongresu 1952. Jugoslavija se u potpunosti udaljava od SSSR-a, mijenja ime, a na kulturi i kulturnim radnicima ostaje da novo usmjerenje prošire kroz čitavo stanovništvo. Ekonomija i politička organizacija nisu mogli tako dobro i u kratkom vremenu pokazati spremnost na promjene kao što je to bilo moguće u kulturi i umjetnosti. Jugoslavenska kulturna politika otvorila se prema Zapadu i njenim utjecajima. Više se ne napada zapadna umjetnost, a sovjetski modeli se počinju odbacivati.²³ Jugoslavenske izložbe i predstave izvode se u zapadnim zemljama, a na domaćim prostorima održavaju se razne kulturne manifestacije kojima se želi pokazati otvorenost i prihvaćanje zapadnih utjecaja.

Liberalizacija je samo vrijedila za međunarodne odnose i pokazivala se prema vani. Na unutarnjem planu kultura je i dalje bila strogo kontrolirana. Raskid sa sočrealizmom je bio moguć, ali veoma pažljivo.²⁴ Tu liberalizaciju provodili su lijevo orijentirani umjetnici i kulturni radnici, a izložba Petra Lubarde 1951. bila je kamen međaš koji je označio sve češće pojave liberalizacije. Pluralizam stilova je bio moguć, ali ideologija društvene promjene prema socijalističkom čovjeku i državi ostali su.²⁵

Dolazi i do promjena u upravi povodom decentralizacije koja je započeta 1953. Partija više nije rukovoditelj, ali zadržava idejnu snagu. Država i Partija zauzeli su drugačije mjesto s obzirom na uvođenje samoupravljanja i decentralizaciju.²⁶ Umjesto ministarstava pojavljuju se savjeti čije su članstvo jednim dijelom činili zainteresirani predstavnici kulturnih institucija, a ne samo politička lica. Deetatizacija i departizacija u kulturi primjećuje se i kroz stvaranje Sekretarijata za prosvjetu, odnosno od 1956. Sekretarijata za prosvjetu i kulturu Saveznog izvršnog vijeća, na saveznoj razini, a na republičkim i lokalnim razinama uspostavljaju se savjeti za prosvjetu i kulturu. Partija je ostvarila potpuni utjecaj u državi i društvu čime je omogućena ovakva organizacijska podjela i oslanjanje na zakonske regulative za razliku od prethodnog razdoblja u kojem se uspostavljala vlast i bili su potrebni podobni

²² DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 83–84.

²³ Isto, 85.

²⁴ Isto, 91.

²⁵ Isto, 92–93.

²⁶ SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 34–35.

ljudi na pravim mjestima koji će upravljati državom i društvom preko direktiva. Decentralizacijom smanjene su dotacije i financiranje kulturnih ustanova na saveznoj razini, pa čak i republičkoj, što znači da je dobar dio financijskih sredstava snosila lokalna uprava.²⁷ Takva budžetska decentralizacija bila je samo formalna jer su sredstva i dalje dobivena iz savezne blagajne, ali su ih razdjeljivale institucije na niže hijerarhije. Uvođenjem društvenog upravljanja u savjete i upravne odbore još je više pojačana kontrola.²⁸ VII partijski kongres 1958. svjedoči o nastavku liberalizacije u kulturi, ali pod budnim okom vlasti. Na tom kongresu ovakva formalno slobodna umjetnost dobila je i naziv socijalistički estetizam. Socijalistički estetizam priznavao je pluralizam u kulturi i napuštanje (socijalističkog) realizma kao jedinog valjanog načina prikazivanja. Tako su oblik i forma postali donekle slobodnim izborom umjetnika, ali sadržaj je trebao i dalje ostati socijalistički s vidljivim marksističkim idejama odnosno ostaje društvena uloga umjetnosti iako je deklarativno bila slobodna. Time je osigurana daljnja ideološka borba protiv stranih utjecaja koji za cilj imaju uništenje socijalizma i komunizma.²⁹ Vlast se više nije direktno bavila pitanjima kulture, ali je pažljivo sve promatrala i reagirala na za nju negativne pojave. Na pozornicu se 1958. vraća partijsko tijelo odgovorno za kulturu i umjetnost, ali ovog puta pod nazivom *Ideološka komisija*. Jedan primjer djelovanja te komisije je analiza kadrova u kulturnim ustanovama jer oni imaju veliku moć utjecanja na stanovništvo, a pojavljuju se negativne pojave u obliku antisocijalističkih tendencija.³⁰ Pojednostavljeno može se govoriti o dva razdoblja. Prvo razdoblje je otvorena kontrola pod dirigentskim vođenjem Agitpropa, a drugo razdoblje je kontrolirano jednakim intenzitetom, ali prikriveno. U prvom razdoblju želi se raskinuti s građanskom tradicijom i buržoazijom, a u drugom je cilj stvaranje vlastite socijalističke kulture.

3. Instrumenti provođenja kulturne politike

3.1. Državne kulturne institucije

U prvim poslijeratnim godinama postojalo je samo Povjereništvo za prosvjetu koje se bavilo pitanjima kulture i obrazovanja na državnoj razini. U tom razdoblju najviše je vremena utrošeno na opismenjavanje, organiziranje analfabetskih tečajeva i uspostavi škola. Jačanje

²⁷ DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 137.

²⁸ Isto, 146.

²⁹ Isto, 154.

³⁰ Isto, 156–157.

kulturne politike i uloge koju ima očituje se i u porastu broja institucija na saveznoj razini. Do 1948. godine Partija je osigurala vlast nad državnim kulturnim ustanovama i uspjela je reorganizirati i pokrenuti galerije, kazališta i orkestre.³¹ Od Povjereništva za prosvjetu, kao prve institucije koja se bavi pitanjem kulture, do 1963. nastat će više od deset novih institucija na saveznoj razini koje će pokrivati to isto područje.

Prema Ustavu FNRJ osnovan je Komitet za kulturu i umjetnost s ciljem podizanja i brige o umjetnosti i kulturi. Utvrđivao je opća načela rada kulturnih ustanova, rukovodio ustanovama na državnoj razini, održavao kulturne veze s inozemstvom i među republikama i povezivao narod i kulturu.³² Nazivi institucija odgovornih za kulturu često su mijenjala imena i organizaciju. Od 1948. godine Komitet je zamijenjen Ministarstvom za nauku i kulturu koje traje do 1950., a potom se ime mijenja u Savjet za nauku i kulturu. Unutar Savjeta postojala je podjela na tri odbora, a likovna umjetnost i kulturne ustanove bile su zastupljene kroz odbor za kinematografiju.³³ Od 1953. vladu zamjenjuju izvršna vijeća, a ministarstva postaju sekretarijati. Novo osnovano Savezno izvršno vijeće preuzima kulturu i od 1953. sva kulturna pitanja rješavaju se preko Sekretarijata za prosvjetu Saveznog izvršnog vijeća.³⁴ Pitanja kulture ponovo su se rješavala zajedno s prosvjetom sve do 1956. kada se ponovo mijenja ime u Sekretarijat za prosvjetu i kulturu i pod tim nazivom ostaje do 1963.

3.2. Ostale kulturne institucije

Kulturna politika provodila se kroz institucije na savezним i republičkim razinama koje nisu bile dio upravnih tijela nego društvene organizacije. Osnovan je Savezni fond za unapređenje kulturnih djelatnosti i Fond za pomoć likovnoj umjetnosti „Moša Pijade“. Ovi su fondovi stipendirali i financirali razna kulturna događanja, manifestacije i umjetnike.³⁵ Na republičkim razinama postojale su specifične kulturne ustanove koje svojim imenom i radom ukazuju na specifičnosti svake od republika zbog čega se ne može govoriti o stvaranju jugoslavenske nacije kroz kulturu. Primjeri za Hrvatsku su Matica Hrvatska i JAZU.³⁶

³¹ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 67.

³² DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 122.

³³ Isto, 123–124.

³⁴ Isto, 124.

³⁵ Isto, 130.

³⁶ Zdenko RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza* (Zagreb; Hrvatski institut za povijest: Školska knjiga, 2006.), 247.

Državne i republičke institucije koje su se bavile kulturom nisu bile jedino sredstvo kojom se provodila i određivala kulturna politika. Osnovane su agencije unutar KPJ poput Agitpropa i kasnije *Ideološke komisije*, a posebno mjesto zauzele su masovne organizacije i kulturna udruženja. Agitprop i kulturno-masovni rad bili su sredstva pomoću kojih su se rješavali problemi za svaku republiku, kao što je problem kadra, ali i pismenost, stvaralaštvo i kultura.

3.2.1. Agitprop i Ideološka komisija

Agitprop, odnosno Uprava za agitaciju i propagandu CK KPJ, bilo je glavno tijelo zaduženo za ideološko usmjeravanje i provjeru. Na čelu tog organa nalazio se Milovan Đilas i bilo je odgovorno za ideološki, kulturni i prosvjetni rad u Partiji i izvan nje. Temelj kulturne politike Agitpropa bila je kulturna revolucija započeta NOB-om.³⁷ Nadzor nad područjem kulturne djelatnosti, zajedno s ideološkim usmjeravanjem partijskog članstva i narodnih masa, trebao je osigurati kontrolu „nadgradnje“. Agitprop se sastojao od tri sektora od kojih je jedan bio kulturni sektor. Sektori su dalje bili podijeljeni u šest odjeljenja od kojeg je jedno bilo kulturno-umjetničko odjeljenje. Agitprop djeluje do 1952., a 1958. osniva se Komisija za ideološko-politički rad s istim zadacima.³⁸ Na području Hrvatske Agitprop je započeo s organiziranim radom tek od 1947. godine. Agitprop je bio zadužen za različite probleme unutar kulture i služio se raznim sredstvima poput ekonomskih, političkih i ideoloških pritisaka.³⁹ Članovi Agitpropa priznali su kako nisu mogli kontrolirati kulturno-umjetnički život na terenu iako su prepoznati strani utjecaji, a kao primjer uzima se puštanje američkih šlagera na radio stanicama u Zagrebu.⁴⁰ Ljudi koji su radili u Agitpropu istovremeno su zauzimali i funkcije u nekim drugim ustanovama vezanim uz znanost, obrazovanje, umjetnost i kulturu.

Ideološka komisija uvedena je 1955. na saveznoj razini, a 1956. na republičkoj, a kao razlog navodi se prevelika popustljivost s obzirom na pojavu raznih novih smjerova u znanosti i umjetnosti uz već postojeću službenu ideologiju i socrealizam. *Ideološka komisija* preuzela je gotovo u potpunosti svu djelatnost Agitpropa, ali je pokušala izbjeći neke probleme, poput nedostatka kadra. Rad *Ideološke komisije* nije bio toliko izravan. Ideje koje su osmišljene

³⁷ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost i ideologija*, 24.

³⁸ Isto, 31–32.

³⁹ Tatjana ŠARIĆ, „Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945 – 1952.“, *Radovi: Zavodi za hrvatsku povijest*, 42 (2010.), 414.

⁴⁰ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost i ideologija*, 59.

unutar Partije su oblikovane u *Ideološkoj komisiji*, a izvršavane su preko komunista koji su radili u kulturnim i znanstvenim ustanovama.⁴¹

3.2.2. *Kulturna društva i masovne organizacije*

Treća kategorija preko koje se provodila kulturna politika bila su kulturno-umjetnička i kulturno-prosvjetna društva. Kako bi se kontrolirao rad društava i udruženja nastalih na republičkim razinama osnovalo se Vijeće kulturno-prosvjetnih saveza Jugoslavije, kasnije nazvano Kulturno-prosvjetno vijeće Jugoslavije.⁴² Kao cilj jugoslavenske kulturne politike postavljeno je pravo pristupa i kreiranja kulture svim njenim stanovnicima. Preko kulture provest će se promjena društvenog sistema. Iako različite po načinu djelovanja, društva i masovne organizacije bili su povezani kroz Partiju.⁴³ Čelni ljudi Agitpropa nalazili su se i na čelu masovnih organizacija. Masovne organizacije, kao i društva, trebali su služiti kao transmisijske trake od Partije prema narodu.⁴⁴ Partija nije bila zadovoljna radom državnih institucija na nekim područjima kulturne politike pa su tu svoje mjesto našle masovne organizacije i društva. U poratnom razdoblju većina organizacija ujedinjena je u Narodnoj fronti koja postaje nosioc kulturne politike.⁴⁵

4. Umjetnost i kultura u Narodnoj Republici Hrvatskoj do 1963.

Specifičnosti razvoja svakih od republika ostaju takvima i to je vidljivo kroz umjetnost i kulturu. Osim postojanja zasebnih kulturnih institucija poput Matice Hrvatske specifičnost svake republike očuvana je i kroz međunarodne izložbe na kojima se pazilo da jedna narodnost ne bude prezastupljena. Zbog toga je bolje koristiti termin „jugoslavenski umjetnički prostor“ kojeg će povezivati pojedinačne osobe kroz navedene institucije, a umjetnost će ipak ostati nacionalna.⁴⁶

Povezanost s radnicima i radnim kolektivom mnogo je utjecao na izgled gradova. Arhitektura je obilježena valom industrijalizacije što je podrazumijevalo izgradnju tvornica i stanova, a

⁴¹ Isto, 82–83.

⁴² DOKNIĆ, *Kulturna politika Jugoslavije*, 130–131.

⁴³ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 26.

⁴⁴ Isto, 63.

⁴⁵ SPEHNJAK, *Javnost i propaganda*, 166.

⁴⁶ Ješa DENEGRI, „Unutar ili izvan »socijalističkog modernizma«?“, u: *Šezdesete: zbornik*, ur. Irena LUKŠIĆ (Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2000.), 47.

sve je bilo organizirano Petogodišnjim planom.⁴⁷ Glavno obilježje u umjetnosti postaje funkcionalizam, nastao još u prvoj polovici 20. stoljeća. „Strojevi za stanovanje“ izduljenog tlocrta i vertikalne naglašenosti s velikom brojem stambenih jedinica. Poznati arhitekti prijeratnog vremena poput Drage Iblera, Marijana Haberlea i Ivana Zemljaka, prenose svoje ideje u nove društvene vrijednosti.⁴⁸ Ostaju vidljivi utjecaji internacionalnog stila iz tridesetih godina koji je obilježen geometričnošću i kontrastnim odnosima likovnih elemenata poput mase, volumena, plohe i transparentnih površina. Najbolji primjer takve arhitekture je Richterov Paviljon Jugoslavije izložen na EXPO izložbi u Bruxellesu 1958.⁴⁹ Pedesetih i šezdesetih godina gradi se veliki broj zgrada i planiraju veliki urbanistički zahvati. Svrha je pokazati monumentalnost socijalizma.

Slikarstvo i kiparstvo najviše su bili pod utjecajem novih vrijednosti, odnosno kroz ove oblike umjetničkog izražavanja najviše je do izražaja dolazila nova ideologija i nove vrijednosti. Prve poslijeratne godine obilježene su prihvaćanjem utjecaja Sovjetskog saveza i socrealizma kao jedinog ispravnog načina oblikovanja. Promatramo li socrealizam kao smjer u kojem se prije svega traži funkcionalizam i prikaz „običnih“ ljudi i aktivnosti onda postoji povezanost s ranijim tendencijama koje je pokazivala grupa *Zemlja*.⁵⁰ Ta sličnost ipak je samo površinska, već na prvoj analizi, postavimo li pitanje zbog čega je uopće odabrana određena tema, dolazimo do različitih odgovora. S jedne strane nalazi se socijalna kritika, a s druge strane propagandna uloga. Traže se dovršeni i običnim ljudima lako shvatljivi oblici i forme, a u potpunosti se negira tendencija zapadne umjetnosti, a apstraktna umjetnost smatra se dekadentnom.⁵¹ Prevladavaju ratni prizori, veliča se NOB i poslijeratna obnova zemlje. Osim slikarstva i kiparstva veliku količinu zauzimaju djela na plakatima, brošurama i lecima. u kazalištima se izvode ideološki prihvatljive drame i komedije svjetskih klasika (posebice ruskih), velikani domaće književnosti i djela s partizanskom tematikom.⁵²

Kontrola nad umjetnicima i umjetničkom produkcijom u poslijeratnom razdoblju u Hrvatskoj istovjetna je onoj u SSSR. Obilježja su državne nagrade, godišnje izložbe, jedno središte za

⁴⁷ Sandra KRIŽIĆ ROBAN, „Obilježja modernosti na području arhitekture, urbanizma i unutrašnjeg uređenja nakon Drugog svjetskog rata“, u: *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika: 1950.-1974.*, ur. Ljiljana KOLEŠNIK (Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti: Institut za povijest umjetnosti, 2012.), 56.

⁴⁸ Milan PELC, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2012.), 426.

⁴⁹ Isto, 427.

⁵⁰ Ivica ŽUPAN, *Pragmatičari, dogmati, sanjari: hrvatska umjetnost i društvo 1950-ih godina* (Zagreb: INA – Industrija nafte: Meridijani, 2007.), 166.

⁵¹ PELC, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, 465.

⁵² ŽUPAN, *Pragmatičari, dogmati, sanjari*, 168.

rješavanje teoretskih i drugih problema u umjetnosti te aktivno sudjelovanje u izgradnji novog društva. Navede čimbenike za likovno stvaralaštvo u Hrvatskoj je provodilo Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske.⁵³ Osim ULUH-a veoma važnu ulogu imao je i Agitprop koji je kroz svoj kulturni sektor vodio brigu o svim kulturnim događanjima: izložbama, predstavama i literarnim radovima.⁵⁴ U Hrvatskoj se kroz Agitprop kontrolirao rad niza kulturnih ustanova poput Matice Hrvatske, Nakladnog zavoda Hrvatske, društva Prosvjeta i Naša sloga, Društvo za kulturnu suradnju sa SSSR-om i JAZU.⁵⁵

Ovakva situacija trajala je sve do otvaranja prema Zapadu. Umjetnost i tradicija prije rata nisu mogli biti u potpunosti izbrisani. Već i prije otvaranja prema Zapadu postojali su znakovi koji su pokazivali da socrealizam nije jedino rješenje, a u tome su predvodili istaknuti umjetnici poput Ede Murtića, Antuna Motike, Zlatka Price i mnogih drugih. Apstrakcija, do maloprije omalovažavana, dobiva otvorena vrata. Osim apstrakcije pojavljuju se i figurativni izrazi drugačiji od socrealističkih prikaza. Naspram ranijeg stanja može se reći kako dolazi do velike slobode u umjetnosti. Primjera je mnogo, a možemo izdvojiti Otona Glihu koji je sa svojim specifičnim stilom, po uzoru na Pollockov „action painting“, ostavio zauvijek trag u hrvatskoj umjetnosti pedesetih godina.⁵⁶ Edo Murtić zauzima visoko mjesto među umjetnicima tog razdoblja i upravo je on bio jedan od Jugoslavenskih umjetnika koji je „donio“ američku apstrakciju u Jugoslaviju svojim stipendiranim putovanjem po Americi. Značajka cijelog ovog razdoblja je i tehnički i informatički napredak tako da umjetnost ne samo u tehnikama već i oblikovanjem napušta tradiciju. Pojavljuju se film i fotografija, odnosno kino, televizija i radio. Iz toga proizlaze dvije struje, konstruktivizam i dekonstruktivizam. Prvo traži prožimanje umjetnosti i ukidanje granica, a drugo rastavlja i traži kritički odnos umjetnosti prema društvu. Prvima je uzor „Bauhaus“, a drugima dadaisti. Nastaju razna udruženja koja svoj rad objašnjavaju kroz manifeste poput EXAT-51, *Nove tendencije*, *enformel* i *Gorgona*.

Razdoblje pedesetih godina kada se Jugoslavija otvara prema Zapadu može sagledavati iz različitih perspektiva. S jedne strane možemo govoriti o slobodnoj umjetnosti, a s druge strane naglašava se ponovo veliki utjecaj Partije. Taj utjecaj očituje se u prividnoj slobodi

⁵³ Ljiljana KOLEŠNIK, *Između Istoka i Zapada: hrvatska umjetnost i likovna kritika 50-ih godina* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2006.), 29-32.

⁵⁴ Zlata KNEZOVIĆ, „Obilježja boljševizacije hrvatske kulture (1945. – 1947.)“, *Časopis za suvremenu povijest*, 24 (1992.), 106.

⁵⁵ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 67.

⁵⁶ PELC, *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*, 467.

umjetnosti. Želja Partije da pokaže Zapadu kako je krenula prema novom putu najlakše se moglo pokazati upravo u umjetnosti. Zabavna glazba se prestaje smatrati štetnom i Radio Zagreb raspisuje prve natječaje za zabavnu glazbu. U književnosti i likovnim umjetnostima odbacuju se tendencije socrealizma. Vlast je pokušavala postavljati neke granice međutim umjetnost ih je stalno probijala i to se svelo na etapna popuštanja. Neki umjetnici koji su prihvatili raniji realizam kao dio izričaja dolazili su u sukob s novoprihvaćenom umjetnošću. Domaći umjetnici sudjeluju na inozemnim izložbama i dijele im se razne stipendije za posjet velikim umjetničkim središtima u Europi i Americi, a s druge strane sve više je inozemne umjetnosti uprizoreno u domaćim gradovima.⁵⁷ Prva izložba koja se protivila socrealizmu bila je izložba Mladena Veže početkom 1951.⁵⁸ Prvu izložbu apstraktnog slikarstva uprizorio je EXAT 51 1952. godine. EXAT 51 dolazi u sukob s Murtićem i Krstom Hegedušićem jer po njima nisu prihvatili modernost i općenito se sve češće počinju voditi teoretski razgovori oko umjetnosti.⁵⁹ Razgovori o umjetnosti postaju sve češći, vode se razne polemike, a nekako najlošije u svemu tome snašli su se neki kritičari koji nisu uspjeli u kratkom vremenu prebaciti s figurativnih prikaza na suvremene svjetske tendencije u kojima prednjači apstrakcija. Potpuno napuštanje doktrine socrealizma nije nastupilo odmah već je to bio proces s vrhuncem u 1952. godini i govorom Krleže na Kongresu književnika u Ljubljani.⁶⁰ I nove tehnike poput fotografije i filma nalaze svoja mjesta u ovom razdoblju. Filmovi obiluju kritikom i satirom, ali su dosta cenzurirani. Neki su satirički prokazivali Informbiro (Tajna dvorca I.B.), a Ciguli Miguli Jože Horvata ismijava način na koji se socijalizam obračunao s malograđanštinom.⁶¹ 1951. započinje stvaranje animiranog filma „Veliki miting“ iz kojeg će kasnije nastati Zagrebačka škola animacije, odnosno Zagrebačka škola crtanog filma. Animirani film sudjeluje na svjetskim festivalima i dobiva mnoge nagrade.⁶² Razdoblje od 1950. do 1955. u umjetnosti se ipak ocjenjuje kao negativno prije svega zbor prikrivene kontrole Partije. Iako se nije direktno miješala u pojavu i razvoj umjetničke paradigme ipak je favorizirala one koji joj u tom trenu najbolje odgovaraju.⁶³ Najveći saveznik KPJ u kontroli kulturne politike u tom razdoblju je Razred za likovne umjetnosti JAZU pod ravnanjem Krste Hegedušića.⁶⁴ Od 1955. popravljaju se odnosi sa SSSR-om, ali Zapad je i dalje ostao na

⁵⁷ ŽUPAN, *Pragmatičari, dogmati, sanjari*, 223.

⁵⁸ Isto, 227.

⁵⁹ Isto, 232

⁶⁰ DENEGRİ, „Unutar ili izvan »socijalističkog modernizma«?“, str. 47.

⁶¹ ŽUPAN, *Pragmatičari, dogmati, sanjari*, 287.

⁶² Isto, 294.

⁶³ KOLEŠNIK, *Između Istoka i Zapada*, 66.

⁶⁴ Jasmina BAVOLJAK, „Između diktata i savjesti“, u: *Refleksije vremena 1945.–1955.* (Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012.), 85.

kulturnom planu i programu. Slušao se i dalje Jazz, kina i kazališta su dominantno zapadna. Izvode se klasici poput Berthola Brechta, a počeo se javljati i Sartre koji je prije bio označen kao prijatnja. Čitalo se i Zapadne i Istočne autore jednako kao što ih se i kritiziralo. Vesterni i Marlyn Monroe preplavili su jugoslavenska kina. Sovjetski filmovi manje su se gledali kada su bili jednako zastupljeni, ali s vremenom su i tu bili u manjini.⁶⁵ Ranije navedeni pokreti i grupe (enformel, *Nove tendencije*, Gorgona) zajedno s nizom manifestacija koje su priređene početkom šezdesetih postavili su jugoslavensku i hrvatsku umjetnost i kulturu uz bok europskoj i svjetskoj umjetnosti.⁶⁶

5. Zagreb

5.1. Republički karakter grada Zagreba

Odmah po oslobođenju u Zagrebu se formira upravno tijelo Privremeni gradski narodni odbor koji je trebao pokriti sve potrebe grada, a kojih je u tom razdoblju bilo mnogo s obzirom da je djelomično bila onesposobljena infrastruktura i nije bilo dovoljno hrane.⁶⁷ Osim toga nova vlast morala je riješiti i problem preostalih zarobljenika i drugih „narodnih neprijatelja“ u gradu. U tom procesu nisu bili pošteđeni ni intelektualci i umjetnici, ali sa znatno blažim kaznama.⁶⁸ Privremeno upravno tijelo ubrzo je zamijenjeno raznim upravnim tijelima koje direktno upravljaju gradom. Glavnu riječ vodio je Mjesni komitet KPH uz OZNU koja je pratila pojedince. U rukama Gradskog narodnog odbora ostali su komunalni i urbanistički poslovi. Zbog republičkog i saveznog značenja koje ima glavni grad Zagreb riječ u upravljanju imali su i republička i savezna tijela. Na svim važnim funkcijama nalazili su se partijski članovi, a odluke su provodili prema uputama iz vrha.⁶⁹

Kao veliko središte republike i regije Zagreb je privlačio stanovnike drugih gradova i sela. Po popisu iz 1948. u gradu obitava oko tristo petnaest tisuća stanovnika, a 1961. četriristo trideset

⁶⁵ Tvrтко JAKOVINA, „Povijesni uspjeh šizofrene države: modernizacija u Jugoslaviji 1945.–1974.“, u: *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika: 1950.-1974.*, ur. Ljiljana KOLEŠNIK (Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti: Institut za povijest umjetnosti, 2012.), 29.

⁶⁶ Ljiljana KOLEŠNIK „Konfliktne vizije moderniteta i poslijeratna moderna umjetnost“, u: *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika: 1950.-1974.*, ur. Ljiljana KOLEŠNIK (Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti: Institut za povijest umjetnosti, 2012.),170.

⁶⁷ Ivo GOLDSTEIN – Goran HUTINEC, *Povijest grada Zagreba: 20. i 21. stoljeće* (Zagreb: Novi Liber, 2012.), 122.

⁶⁸ Isto, 131.

⁶⁹ Isto, 140.

tisuća.⁷⁰ Grad se počeo mijenjati urbanistički i gospodarski, a sve je to pratila i kultura. Posebno se Zagreb počeo razvijati provođenjem društvenih promjena, a koje obuhvaćaju decentralizaciju, debirokratizaciju i demokratizaciju.⁷¹ Partija se trebala postupno povući iz upravljanja državom, a svoje mjesto prepustiti radnicima. Kao odgovor uspostavljeno je samoupravljanje. U ovakvim okolnostima dolazile su više do odraza osobne vještine i mogućnosti, a u Zagrebu se najviše istaknuo višegodišnji gradonačelnik, odnosno predsjednik Narodnog odbora grada Zagreba, Većeslav Holjevac koji se u pravom trenutku našao na pravom mjestu.⁷² Možda kao najveći uspjeh u razdoblju njegova upravljanja gradom od 1952. do 1963. smatra se „prelazak preko Save“ i uspostavljanje Zagrebačkog velesajma na toj novoj lokaciji, u Novom Zagrebu.⁷³ Značaj Zagrebačkog velesajma bio je velik. To je bio veliki osobni uspjeh Holjevca koji je pobijedio u političkoj borbi u kojoj je postojala opasnost preseljenja ovog sajma međunarodnog značaja u Beograd. Osim spomenutih uloga Zagrebačkog velesajma on je još dodatno potvrdio Zagreb kao gospodarsko i kulturno središte Jugoslavije.⁷⁴

5.2. Kultura i umjetnost u Zagrebu

Kao republičko središte u Zagrebu se odvijala veoma intenzivan umjetnički i kulturni život. Čak je preuzeo i ulogu glavnog državnog središta umjetnosti usprkos tome što je Beograd bio glavni grad.⁷⁵

Kulturni život u Zagrebu započeo je odmah po oslobođenju kada je oživljavanje kulturnog života potpomogla vojska organizirajući razne glazbene i scenske zabavne večeri.⁷⁶ Po uzoru na sovjetski sustav i u Jugoslaviji i Zagrebu uvodi se petogodišnje planiranje. Grad Zagreb je za kulturu prije svega planirao obnovu postojećih objekata.⁷⁷ U prvim poslijeratnim godinama, do razlaza sa SSSR-om, kultura u Zagrebu također je bila pod nadzorom Partije

⁷⁰ Isto, 145.

⁷¹ Dušan BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest* (Zagreb: Golden marketing, 1999.), 334.

⁷² Slavko GOLDSTEIN, „Nacrt za Vecinu biografiju“ u: *Većeslav Holjevac graditelj, vizionar, ratnik* (Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske: Multigraf marketing, 2006.), str 97.

⁷³ GOLDSTEIN – HUTINEC, *Povijest grada Zagreba*, 196.

⁷⁴ Ivo GRAOVAC, „Fenomen Veco Holjevac“ u: *Većeslav Holjevac graditelj, vizionar, ratnik* (Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske: Multigraf marketing, 2006.),12.

⁷⁵ KOLEŠNIK, *Između Istoka i Zapada*, 342.

⁷⁶ Željka KOLVESHI, *Zagreb – plakati: slučajna povijest Zagreba: plakati iz Zbirke Muzeja grada Zagreba* (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2018.), 120.

⁷⁷ Snježana BANOVIĆ, *Kazalište za narod: Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu 1945. – 1955.: od socrealizma do samoupravljanja* (Zaprešić: Fraktura, 2020.), 32.

preko već spomenutog ULUH-a te Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, a oboje svoja središta imaju upravo u Zagrebu.⁷⁸ Uspješnost kulturnih ustanova i umjetnika u provođenju socrealizma gledala se prema repertoaru i stilu, ali i o tome da li su uspjeli proizvesti odgovarajuća domaća umjetnička djela. Hrvatsko narodno kazalište (dalje: HNK) nije se najbolje snašlo u takvoj situaciji, a prema partijskim kritikama upućenima Agitpropu i ministarstvima ni ostale kulturne ustanove i umjetnici.⁷⁹ Iako na stvarateljskom području nije bilo zapaženijih ostvarenja, dijelom zbog nametnute kulturne politike socrealizma, a dijelom zbog pasivnog otpora dijela umjetnika, u prvom poslijeratnom razdoblju u Zagrebu mnogo se uložilo na širenje kulture među narod te na popravcima i izgradnji objekata predviđenih petogodišnjim planom.

Uvođenjem društvenih promjena u Zagrebu socrealizam veoma brzo nestaje s umjetničke scene. Kao jedan od razloga navodi se bogata kulturna i povijesna tradicija grada Zagreba.⁸⁰ Najprije je socrealizam napušten u kazalištima, a tragovi će najdulje ostati u spomeničkoj plastici. Od svih većih gradova u Jugoslaviji upravo u Zagrebu se najviše osjetila liberalizacija. Izlazili su razni novi časopisi, domaći i strani, omogućena je „borba mišljenja“, slušala se zabavna zapadna glazba, a pod zapadne utjecaje dolaze filmski i kazališni repertoari.⁸¹ Zagreb je postao središtem novih kulturnih i umjetničkih tendencija u razdoblju od 1950. do 1963. Rijetko je koji kulturno-umjetnički događaj ostao nezabilježen u Zagrebu putem nastupa ili izložbe, a kao iznimku može se navesti nekoliko izložaba u riječkoj Galeriji suvremene umjetnosti sredinom pedesetih.⁸² U Zagrebu nastaju ili djeluju različiti moderni, suvremeni, umjetnički pravci od socijalističkog modernizma, EXAT-a 51, enformela do Novih tendencija čiji će se značaj pokazati kroz šezdesete.⁸³ Ovako bogato stvaralačko razdoblje zahtijevalo je prostore za svoje stvaranje, izlaganje i predstavljanje. Otvoreno je jedanaest novih muzeja i galerija među kojima osobito mjesto zauzima Gradska galerija suvremene umjetnosti zbog utjecaja i promoviranja suvremene umjetnosti. Osnivaju se kazališta i scenske grupe: Zagrebačko dramsko kazalište 1953., kazalište Komedija (nastalo iz Kerempuhovog vedrog kazališta) i artistska pozornica Varieté 1950., Zagrebačko pionirsko kazalište i Zagrebačko kazalište lutaka još 1948. te ansambl LADO 1949. kao republička ustanova. Unatoč odlasku dio mladih glumaca i drugih kazališnih radnika pod vodstvom

⁷⁸ BAVOLJAK, „Između diktata i savjesti“, 77.

⁷⁹ BANOVIĆ, *Kazalište za narod*, 106.

⁸⁰ KNEZOVIĆ, „Obilježja boljševizacije hrvatske kulture“, 110.

⁸¹ GOLDSTEIN – HUTINEC, *Povijest grada Zagreba*, 158.

⁸² KOLEŠNIK, *Između Istoka i Zapada*, 221.

⁸³ DENEGRİ, „Unutar ili izvan »socijalističkog modernizma«?“, 49, 67.

Branka Gavelle u novo Zagrebačko dramsko kazalište HNK je ostao središtem kazališnog života prihvaćajući liberalizaciju kroz novi repertoar u kojem su svoje mjesto zauzele poznate suvremene predstave i klasici svijeta i Europe.⁸⁴ Otvoren je niz knjižnica, a današnje Knjižnice grada Zagreba svoj oblik započinju dobivati upravo u ovom razdoblju stvaranjem posebnog odjeljenja za djecu, tada Pionirska knjižnica, potom glazbenog odjeljenja te odjela *Zagrabiensia* u kojoj se pohranjuju djela o životu u gradu Zagrebu.⁸⁵ Glazbeni život u Zagrebu odvija se na različitim lokacijama, a među najpoznatijima su koncertna dvorana Istra (danas Zagrebačko kazalište mladih) i prostor u Ilici koji je koristila artistska pozornica Varieté. Varieté je održavao glazbene programe za goste kao što je *Prvi pljesak i 4xV*.⁸⁶ Sve veća prisutnost *jazza* i druge zapadnjačke glazbe vlast je natjerala na organiziranje *Večer zabavnih melodija* 1949., a potom je uslijedilo još raznih festivala glazbe.⁸⁷ Vrhunac festivala posvećenih glazbi postaje Muzički biennale Zagreb započet 1961. godine do kojeg dolazi upravo zbog veoma aktivnog glazbenog života pedesetih godina i koji je postao međunarodno uspješan.⁸⁸ Za Zagreb se još na području glazbe ističu Gričke igre 1959. i Ljetne večeri započete 1962. koje zajedno sa zagrebačkim velesajmom postaju turističke ljetne destinacije.⁸⁹ Kao kulturno-zabavni segment kina dobivaju sve veću pažnju. Od 1950. kada u Zagrebu djeluje sveukupno osamnaest kino dvorana do 1965. bit će ih trideset pet, a broj posjetioaca više nego udvostručen.⁹⁰ Kada se govori o filmu i Zagrebu osim nabiranja produkcijskih kuća i njihovih postignuća (Jadran film, Zora film, Zagreb film, Duga film, Croatia film) neizostavno je spomenuti zagrebačku školu crtanog filma i svjetski uspjeh Vukotićevog Surogata iz 1962.⁹¹ Urbanistički zahvati koje je proveo Holjevac u gradu popraćeni su i njegovim ukrašavanjem javnom skulpturom.

⁸⁴ BANOVIĆ, *Kazalište za narod*, 405–406.

⁸⁵ Daniel GLAVAN – Ivan SRŠEN, *Povijest zagrebačkih knjižnica: kulturnopovijesni uvod* (Zagreb : Fortuna : Sandorf, 2010), 184–185.

⁸⁶ GOLDSTEIN – HUTINEC, *Povijest grada Zagreba*, 232–233.; Vesna LEINER, *Dobro mi došiel prijatelj Viki Glovacki* (Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2006.), 27, 29.

⁸⁷ GOLDSTEIN – HUTINEC, *Povijest grada Zagreba*, 169–170.; Vesna LEINER, *Dobro mi došiel prijatelj Viki Glovacki*, 33, 37.

⁸⁸ Lucija MARKULIN, „Utemeljenje Muzičkog biennala u Zagrebu“, *Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik* 36 (2005.), 78.

⁸⁹ Vesna LEINER, *Dobro mi došiel prijatelj Viki Glovacki*, 37–41.; KOLVESHI, *Zagreb – plakati*, 183.

⁹⁰ GOLDSTEIN – HUTINEC, *Povijest grada Zagreba*, 227.

⁹¹ Ivo ŠKRABALO, *101 godina filma u Hrvatskoj: 1896. – 1997.: pregled povijesti hrvatske kinematografije* (Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998.), 267.

5.2.1. Narodni odbor Grada Zagreba

U Zagrebu je uskoro nakon oslobođenja uspostavljeno upravno tijelo u obliku Narodnog odbora. Do 1949. godine djeluje pod nazivom Gradski narodni odbor, a od tada postaje Narodni odbor grada Zagreba, s kratkom epizodom od 1955. do 1957. kada mijenja ime u Narodni odbor kotara Zagreb.⁹²

Narodni odbori posljednja su karika u državnom upravljanju i u najvećem su doticaju sa stanovništvom. Zbog povezanosti sa stanovništvom narodni odbori i druge organizacije u direktnom doticaju sa stanovništvom koriste se za proglašenje odluka koje su ranije osmišljene u Partiji.⁹³ Čim su uspostavljeni u narodnim odborima zapošljavaju se članovi Partije čiji je zadatak bio osigurati ideologijsku ispravnost u radu odbora i provođenje odluka donesenih iz vrha.⁹⁴ Uvođenje društvenog samoupravljanja 1950. godine i općenitom decentralizacijom započetom te godine trenutak je od kojeg narodni odbor imaju sve veću ulogu u upravljanju na lokalnoj razini. Narodni odbori postaju odgovorni za vlastiti komunalni, socijalni i kulturni razvoj.⁹⁵ Ukidaju se izvršni odbori, veće ovlasti dobivaju komiteti i savjeti, a vrh Partije traži od republičkih organa da sekretari mjesnih ćelija napuste i ulogu predsjednika narodnih odbora čime se smanjuje ispreplitanje države i partije.⁹⁶

Unutar NOGZ-a uspostavljeni su odjeli koji su se bavili određenim problemima, a među njima se nalazio i odjel za prosvjetu i kulturu koji je također mijenjao naziv sukladno zakonskim promjenama i političkim zbivanjima. Posebno mjesto u zagrebačkoj kulturnoj politici zauzet će Savjet za prosvjetu i kulturu (kasnije samo za kulturu) NOGZ-a.

5.2.2. Kulturna politika do 1956.

S obzirom na dostupni arhivski materijal ovaj dio rada je podijeljen na dva dijela. Prvi dio odnosi se na zbivanja u kulturi do 1956. godine, a drugi dio pokriva razdoblje sjednica Savjeta za kulturu NOGZ-a od 1957. do 1962. godine. Do 1955., iako postoji kao tijelo, u arhivu nema sistematiziranih sjednica Savjeta već je građa organizirana prema određenim temama poput muzeja, izložbe i kazališta.

⁹² Mirjana GULIĆ (ur.), *Narodni odbor grada Zagreba; 1945.-1963.* (Zagreb: Državni arhiv u Zagrebu, 2016.), 437.

⁹³ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 229.

⁹⁴ BILANDŽIĆ, *Hrvatska moderna povijest*, 215–216.

⁹⁵ Isto, 336.

⁹⁶ RADELIĆ, *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.*, 292.

U ovom poglavlju analizirat će se sadržaj dvije arhivske jedinice dostupne u Državnom arhivu grada Zagreba o radu Odjela za prosvjetu i kulturu. Obje se bave pretežno muzejskim i galerijskim problemima do 1956. godine, a od 1955. djeluje Savjet za prosvjetu i kulturu umjesto Odjela.

Pitanja i problemi kulturnih ustanova u poslijeratnom razdoblju rješavaju se na redovnim sjednicama NOGZ-a. U tom razdoblju unutar NOGZ-a, odnosno tada Gradskog narodnog odbora, formirano je Povjereništvo za prosvjetu kroz koje su se trebala rješavati i pitanja za kulturu. Partija je htjela homogenu i čvrstu kontrolu u poslijeratnim godinama što se očituje i u ovom primjeru gdje kultura nije dobila vlastito mjesto već se briga o kulturi vodila kroz partijske organe društvene organizacije poput *Društva muzealaca*.⁹⁷

Arhivsko gradivo je razlomljeno i fragmentarno su pokrivena određena razdoblja. Iz najranijih razdoblja nema mnogo sačuvanih dokumenata. Jedan od kronološki najranijih dokumenata je „Izveštaj o stanju u kulturnim ustanovama (muzeji, galerije, gipsoteka)“. Nije označen točan datum, a u arhivskom gradivu je smješten u razdoblje 1947.-1950. Izveštaj je sastavljen prema radu komisije koju je formirao Agitprop. Na početku se navodi broj ustanova, šesnaest, u kojima je zaposleno petsto ljudi. Broj članova partije je malen i u pet od devet ustanova nema ni jednog člana partije ili kandidata. Na rad ustanova se pokušava utjecati preko *Društva muzealaca*, ali se navodi kako je rad slab, da se postavljaju stručnjaci, ali su politički nepodobni. Utvrđeno je da i u Društvu muzealaca postoje „razni neprijateljski istupi i organizirani otpor“. Također na rukovodećim mjestima nalaze se „stari stručnjaci sa starim pogledima“.⁹⁸ *Društvo muzealaca* aktivno sudjeluje u kulturnoj politici grada u prvim poslijeratnim godinama. U 1947. godini održan je sastanak *Društva* na kojem se raspravljalo o korisnosti posjećivanja muzeja. Na sjednici je zaključeno: „Ministarstvo prosvjete i prosvjetni odjel GNO-a stavit će se putem sindikata u vezu sa sindikalnim podružnicama pojedinih tvornica i poduzeća u svrhu organizacije masovnog posjeta članova tih podružnica muzejima.“⁹⁹ Također je navedeno kako će sami članovi *Društva* pomoći svojim odlascima u tvornice kako bi zainteresirali radnike, a popularizaciju muzeja u školama provodit će se prvo

⁹⁷ NAJBAR – AGIČIĆ, *Kultura, znanost, ideologija*, 81.

⁹⁸ Arhiv Grada Zagreba (dalje: HR-DAZG), fond 37.35.8., (dalje: OPK) Odjel za prosvjetu i kulturu, 1945. – 1959., „Izveštaj o stanju u kulturnim ustanovama (muzeji, galerije, gipsoteka)“, kutija 255.

⁹⁹ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Zaključci odborske sjednice *Društva muzealaca* održane 15.3.1947. u prostorijama MUO-a“, kutija 256.

obrazovanjem nastavnika u „Narodnom sveučilištu“. Muzeji su prihvatili ovu inicijativu *Društva*. Sačuvani su zapisi upućeni prema Umjetničkom odjelu Ministarstva Narodne Republike Hrvatske u kojima se opisuje kako i kakva vodstva će biti organizirana za posjetioce muzeja. Opis vođenja poslali su Gipsoteka, Muzej za umjetnost i obrt, Arheološki muzej i Etnografski muzej. Posebno je zanimljiv referat Gipsoteke vezan uz temu popularizacije muzeja. U njemu se tvrdi kako su napravljene pripreme u muzejima s točnim popisom umjetničkih djela i analize propagandnih mogućnosti u vezi s posjećivanjem muzeja. Međutim, jedan od zaposlenika Gipsoteke primjećuje kako nakon tih priprema nisu date nikakve daljnje upute: „odgovor niti ovlaštenje niti direktiva što treba dalje učiniti“.¹⁰⁰ Iz ovog proizlazi kako *Društvo muzealaca* sprovodi kulturnu politiku bez dogovora s državnim institucijama, a lokalna uprava, podređena državnim institucijama, provodi ideje *Društva*. Ne smije se zanemariti da želja za popularizacijom muzeja ima opće vrijednosti u promicanju kulture, ali se mogu prepoznati i ideološke tendencije s obzirom na ciljanu grupu, u ovom slučaju radnike.

O radu GNO-a u 1948. godini na području kulture nema sačuvanih izvora. Rad na polju kulture u 1949. godini ostaje zabilježen kroz nekoliko izvora. Iz tih izvora uočavamo ponavljanje određenih tema i elemenata. *Društvo muzealaca* i dalje ima ulogu u usmjeravanju i davanju ideja, ali je problem što su ideje i usmjeravanje ostali isti kao i oni u 1947. godini. I dalje se bave problemom popularizacije muzeja. S obzirom na ranije ideje na sjednicama 2. ožujka 1949. u prostorima MUO-a zaključeno je kako će se propaganda pojačati slanjem brošura među sindikate i masovne organizacije poput Narodnog fronta i Antifašističkog fronta žena te snimanjem kratkih priloga koje će provoditi Jadran film u muzejima.¹⁰¹ Propaganda se provodila kroz sve vrste medija i naglasak je stavljen na pristupačnosti propagandnih materijala širokim masama. Ovime se potvrđuje utjecaj Agitpropa kao partijske organizacije na kulturu u gradu Zagrebu kao i utjecaj *Društva muzealaca*, u kojem se također nalaze članovi Partije, Narodnog fronta i AFŽ-a bez kojeg očito kulturna politika koja je zamišljena ne bi mogla biti provedena.

Godine 1949. GNO traži od ustanova pod svojom nadležnosti da podnesu kratke izvještaje koji će sadržavati podatke o osnutku i postavu te pregled rada prije, za vrijeme i nakon rata.

¹⁰⁰ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Referat o radu na posjećivanju muzeja“, kutija 256.

¹⁰¹ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Zaključci odborske sjednice *Društva muzealaca* održane 2.3.1949. u prostorijama MUO-a“, kutija 256.

Sačuvani su izvještaji Gipsoteke, Muzeja grada Zagreba, Zagrebačkog dramskog kazališta te Gradske knjižnice. Počinje razdoblje u kojem se kulturne ustanove počinju prenašati pod nadležnost Narodnog odbora, a prije su se nalazile pod republičkim nadležnostima. Broj ustanova se povećava pa tako raste i broj izvora koji svjedoče o upravljanju kulturom lokalne uprave. S obzirom da se 1949. traže ovakvi podaci možemo zaključiti da se tek od tada počinje pitanja i probleme kulture prebacivati na lokalnu upravu, a to potvrđuje i osnivanje nove ustanove, Zagrebačkog dramskog kazališta koje je odmah stavljena pod nadležnost GNO-a, i zbora LADO koji će kasnije doći pod nadležnost GNO-a. U kratkom izvještaju koje je dostavilo Zagrebačko dramsko kazalište navodi se kako će se ovo novo kazalište svojim radom bazirati na teorijama marksizma-lenjinizma i time ostvariti „najvišu umjetničku formu – Socijalistički realizam“.¹⁰² Zagrebačko dramsko kazalište potvrđuje općenite tendencije kulturne politike u državi koja polazi od osnivanja velikog broja kulturno-umjetničkih društava i ustanova i poželjnog načina oblikovanja sadržaja u obliku socijalističkog realizma. Potvrda da je prebacivanje nadležnosti na GNO tek nedavno je i „Izvještaj o stanju u kulturno prosvjetnom sektoru“. U njemu se navodi kako ustanove pod upravom GNO-a još nisu započele s pravim radom. „Rad se odvija prilično stihijski, bez naročitog rukovođenja, a pogotovo u osvjetljavanju s progresivne strane.“ Također se navodi kako prevladavaju buržoaska shvaćanja i da nema rada na političkom uzdizanju zaposlenika jer nema članova Komunističke partije koji bi vršili utjecaj u tim ustanovama.¹⁰³ Partijski članovi nisu uspjeli zauzeti vodeće pozicije u kulturnim ustanovama i prema tome je izostao ideološki rad u tim ustanovama. U ovom razdoblju kulturna politika ostaje i dalje u rukama društava i organizacija izvan gradske uprave.

Ostaju u većoj mjeri nepoznata zbivanja u 1950. godini. Iz te godine ostala su dva izvora. Jedan izvor svjedoči o daljnjoj ulozi *Društva muzealaca* na kulturnu politiku grada, a drugi o prebacivanju ustanova pod nadležnost NOGZ-a. Poslana je upitnica sa sličnim zahtjevima kao i 1949. godine. U njoj se tražilo da ustanove navedu kako su nastale, kako su radile prije, za vrijeme i nakon okupacije, kadrovska stanje, da ustanove objasne svoju znanstvenu svrhu i kako se ona očituje na obrazovnom i istraživačkom planu, na koji način se osoblje stručno i ideološki uzdiže, kako se odvija rad s masama, kakav je kadar i odnosi osoblja međusobno.¹⁰⁴

¹⁰² HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Podaci za almanah Gradskog narodnog odbora“, kutija 255.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Upitnica za muzejsko galerijske zavode grada Zagreba“, kutija 256.

I dalje traje sakupljanje informacija i podataka kako bi se mogla stvoriti zadovoljavajuća politika. Rad s masama i ideološka ispravnost bitni su čimbenici kulturne politike NOGZ-a.

Za osnivanje novih kulturno-umjetničkih ustanova i organizacija na području grada Zagreba trebala se dobiti potvrda i odobrenje NOGZ-a. U 1949. je ostalo zabilježeno osnivanje pjevačkog zbora „Bratstvo-Jedinstvo“, osnovano je Zagrebačko dramsko kazalište, a u 1951. osnivaju se „Muzej VIII partijske konferencije KPH“ pod upravom MGZ-a te umjetničko društvo SKLAD. Iste godine NOGZ preuzima nadležnost nad kazalištem „Kerempuh“ kojim je ranije upravljalo novinsko poduzeće, a od Ministarstva za nauku i kulturu NRH „Zemaljsko kazalište lutaka u Zagrebu“, „Artistička pozornica u Zagrebu“, Pionirsko kazalište u Zagrebu, knjižara „Narodne knjige“ i izdavaštvo „Zora“.¹⁰⁵ U ovoj godini nailazimo na prvi izvještaj o stanju ustanova Savjeta za prosvjetu i kulturu NOGZ-a. Ovaj izvještaj je bitan jer svjedoči o dvije promjene. Prva je konstituiranje Savjeta za prosvjetu i kulturu što govori o tome da se pitanja kulture počinju aktivnije razmatrati unutar NOGZ-a. Druga je taj što se poimence navode sve ustanove pod nadležnosti NOGZ-a. Muzej grada Zagreba i Galerija slika grada Zagreba „Benko Horvat“ kao muzejsko galerijske ustanove, Arhiv grada Zagreba, a od kazališta: kazalište „Komedija“, kazalište lutaka i Zagrebačko pionirsko kazalište te Gradsko kinematografsko poduzeće i Gradska knjižnica.¹⁰⁶ U izvještaju su popisane izložbe MGZ-a i postav Galerije s opaskom da je potrebno povećati raznolikost jer se sada sastoji samo od baroknih i renesansnih djela. Daje se i ocjena kazališnih repertoara. Posebno se dobrim ocjenjuje rad Zagrebačkog pionirskog kazališta koje prikazuje poznata svjetska djela, ali osmišljava i vlastita djela poput „I mrtvi će progovoriti...“ čiji je scenarij napisala srednjoškolka, a govori o životu mladih u informbiroovskim zemljama. Umjetnička vrijednost nije velika, ali treba poslužiti kao primjer zbog svoje aktualnosti. Na repertoar filmova nisu mogli dati nikakve ocjene jer su svim kinematografskim poduzećima filmovi bili unaprijed određeni preko Ureda za raspodjelu filmova na državnoj razini. Nisu imali pravo izmijene repertoara, ali to nije spriječilo stalni porast prihoda. Gradska knjižnica ima veću ulogu od samog posuđivanja, ona treba razviti čitalački ukus u skladu s ideologijom. „Da bi se izvršilo pravilno odgajanje i preodgajanje naših ljudi u duhu socijalizma upravo su pozvane knjižnice...“¹⁰⁷ Zaključeno je kako se sveukupno stanje u kulturi ne može dobro ocijeniti s obzirom da jedan dio institucija u gradu ne pripada pod nadležnost Narodnog odbora već o

¹⁰⁵ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Referat“, kutija 256.

¹⁰⁶ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Izvještaj o radu i djelovanju ustanova Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba.“, kutija 255.

¹⁰⁷ Isto.

njemu brinu državne institucije. Muzeji i galerije u ovom razdoblju otvoreni su samo dva dana u tjednu, a posjete učenika i studenata su slabe i neorganizirane jer nedostaje propagande. Ponovo se spominju seminari i predavanja jer se slaba posjećenost objašnjava nedovoljno razvijenim senzibilitetom za umjetnost i kulturu kod stanovništva. Kinematografija je označena kao najuspješnija grana, a dodatno je pojačana otvaranjem ljetne pozornice kina „Tuškanac“. Iz navedenog se zaključuje da je decentralizacija postigla znatne uspjehe gledajući na količinu ustanova koje su se nalazile pod lokalnom upravom. Osnovan je organ, Savjet, koji se treba brinuti o novim ustanovama. Savjet je davao svoje mišljenje i ocjene muzejskih postava i repertoara scenskih ustanova dok je kinematografija ostala centralizirana.

O stanju u 1952. ostao je samo jedan dokument. U njemu su analizirana kazališta, muzeji i likovna umjetnost. Pokazuje se porast posjetilaca naspram ranijih godina, ali i dalje nedovoljan broj, ali je NOGZ zadovoljan omjerom stranih i domaćih djela. Loša statistika posjećenosti NOGZ objašnjava usmjerenošću dosadašnjeg rada na stručnim problemima iako se jasno vidi da je rad na popularizaciji muzeja bio stalno prisutna tema proteklih godina. Broj posjetilaca pokazuje neuspješnost popularizacije muzeja među sveukupnim stanovništvom, ali ono gdje se uspjelo je popularizacije kulture kod radnika. Radnici su pokazali zainteresiranost tako što su pozivali, na veliko iznenađenje samih umjetnika, umjetnička udruženja da održe izložbe u prostorima tvornica. Održavanje izložaba izvan muzeja i galerija dobro je prihvaćeno jer je čest problem pronaći zadovoljavajući prostor za velike izložbe. Kao još jedan od razloga slabe posjećenosti muzeja navodi se i umjetnički stil kojim se služe umjetnici. „Pa i drugi umjetnici (uz Kostu Angeli-Radovani, Vaništu i Stančića), koji su izlagali tokom ove godine, pokazali su jednu likovnu tematiku, koja se u mnogome razlikuje od prijašnjih tema. Pojava nadrealizma, pikasovštine i slični pravci ne nalaze svojih simpatija kod većine naše publike.“¹⁰⁸ Situacija u umjetnosti koja je ranije opisana odgovara ovakvoj izjavi. Prve godine pedesetih u umjetnosti obilježene su odmakom od soerealizma, a prihvaća se umjerena modernost odnosno akademski modernizam, dok se apstrakcija i dalje napada.

Godine 1953. provedena je preraspodjela ustanova na području grada Zagreba s obzirom na gradsko i republičko upravljanje te će takva ostati cijelom promatranom razdoblju. Pod nadležnost NOGZ-a nalaze se: Prirodoslovni muzej, Arheološki muzej, Etnografski muzej, Muzej za umjetnost i obrt, Galerija grada Zagreba „Benko Horvat“, Gipsoteka, Muzej Srba u

¹⁰⁸ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Stanje na području kulture i umjetnosti 1952.“, Kutija 255.

Hrvatskoj, Muzej Narodnog Oslobođenja, Muzej grada Zagreba, HNK, Malo kazalište, Zagrebačko dramsko kazalište, Zagrebačko pionirsko kazalište, Zemaljsko kazalište lutaka i trinaest kino dvorana. Ponovo su se tražila izvješća od svih navedenih ustanova kako bi se utvrdilo stanje.¹⁰⁹

S obzirom na dostupne podatke NOGZ se kulturom bavi u određenim vremenskim razdobljima putem polugodišnjih i godišnjih izvještaja. U izvještaju iz 1954. pokušavaju se označiti neki temeljni problemi muzeja. U samom početku je navedeno kako na državnoj razini još nisu dovršeni zakoni koji se tiču muzeja pa se neki problemi ne mogu ni riješiti. Muzeji ispunjavaju dvije funkcije kojima opravdavaju svoje postojanje, a to su znanstvena i prosvjetna. Osim samim odlaskom u muzeje pokušava se ostvariti komunikacija između muzeja i stanovništva različitim predavanjima, seminarima, publikacijama i radio emisijama. Također se ističe kako će se uspješnost muzeja mjeriti po broju i vrsti posjeta odnosno da li je bio organiziran i najavljen posjet ili pojedinačni. Time se ipak izostavljaju razne druge kvalitete muzeja koje se ne mogu dobiti mjerenjem posjeta kao što je kvaliteta izložbe i izloženih predmeta i djela.

Tijekom 1954. godine u nekim kulturnim ustanovama uvodi se samoupravljanje putem stvaranja savjeta, vijeća i upravnih odbora. Pokazuje se kako nisu svi shvatili točnu ulogu savjeta, odnosno smatraju ih nepotrebnima u većini slučajeva i traži se da se točno odredi uloga takvih organa unutar kulturnih ustanova. „... da li bi oblik suradnje bio savjetodavni ili izvršni. Ta saradnja mogla bi pravilnije rješavati neka pitanja kao što su pitanje saradnje sa inozemstvom (naše priredbe u inozemstvu, inozemne priredbe kod nas) i gotovo sva pitanja spomenuta u ovom napisu.“¹¹⁰ U istom dokumentu raspravljaju se pojedinačno muzeji, a zanimljiva je uloga Muzeja Srba u Hrvatskoj. Taj muzej „dokazuje bratstvo i jedinstvo hrvatskog i srpskog naroda, njihovu povezanost na političkom, kulturnom i ekonomskom polju, te njihov zajednički otpor protiv neprijatelja u bližoj i daljoj prošlosti.“¹¹¹ Dakle, ne smatra se da će muzej postići bratstvo i jedinstvo nego je ono već postignuto i muzej je upravo potvrda toga.

¹⁰⁹ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Izvještaj o radu ustanova Savjeta za prosvjetu i kulturu u 1953.“, Kutija 255.

¹¹⁰ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Kulturni život. Uvođenje društvenog upravljanja“, Kutija 256.

¹¹¹ Isto.

Naglasak je svakako bio na znanstvenoj ulozi svih muzeja, ali se radilo i na tome da se znanstveni rad približi oblikom, ali i sadržajem širokoj publici. U muzejima se prikazuju „ona dostignuća znanstvenog rada, koja dokumentarno objašnjavaju kulturno-prosvjetni politički i ekonomski razvoj čovjeka“.¹¹² Razrađen je i plan posjeta muzeja, a posebno se NOGZ obratio Savjetu za prosvjetu, nauku i kulturu NRH tražeći pomoć na republičkoj razini da se organiziraju posjeti za Tjedan muzeja preko škola, radnih kolektiva i masovnih organizacija.¹¹³ U djelovanju NOGZ-a pokazuje se velika pažnja prema ovakvim i sličnim manifestacijama. Godinu dana unaprijed, 1954., tražilo se od kulturnih ustanova da podnesu svoj program povodom obilježavanja 10. godišnjice Oslobođenja grada.¹¹⁴ NOGZ je potom odobrio program ili tražio nadopunu. Još jedno od zbivanja oko kojih je brigu vodio NOGZ bio je i Zagrebački velesajam. Iako nije prvotna namjera Velesajma da bude kulturna manifestacija NOGZ koristi priliku za dodatnu promidžbu kulture kod vlastitog i stranog stanovništva. Zagrebački velesajam u ovom razdoblju nalazi se i dalje u Savskoj ulici. Svoje mišljenje NOGZ je davao i kod prijestupa određenih propisa, a posebno je zamjerka upućena prema ustanovama koje su bez dozvole stupale u kontakt s predstavnicima inozemnih ustanova, prije svega misleći na nabavu strane literature i filmova.¹¹⁵ Filmski repertoar posebno se pratio jer je zakonom predviđen točan omjer domaćih i stranih filmova kako bi se zaštitila domaća produkcija, a provodila se i cenzura, a strane filmove na saveznoj razini, a domaće na republičkoj.¹¹⁶

Na sjednici NOGZ-a iz 1955. na dnevni red dolazi još jedna tema koja se veže uz promidžbu muzeja među stanovništvom. Ovog puta usmjereno je prema učenicima razmatrajući uvođenje novog zvanja, muzejskog pedagoga. „Pokazalo se, da muzejski radnici kao vodiči ne poznaju dovoljno plan i program škole i nastave, a nastavnici pak strukturu djelatnosti muzeja, a da bi tumačenja i vođenja učenicima dopunila potrebna znanja koja mogu steći u muzejima.“¹¹⁷ Prijedlog je upućen Savjetu za prosvjetu i kulturu koji je prijedlog prihvatio i poslao na višu razinu. U izvještaju o radu u 1955. ističe se među ostalima i problem kadra, odnosno nedostatak tehničkog i administrativnog osoblja te putovanja zaposlenika kulturnih ustanova izvan države. Takva putovanja morala su biti opravdana i trebalo je dostaviti popis svih

¹¹² HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Opća problematika muzeja i zaštite spomenika kulture i prirode“, Kutija 256.

¹¹³ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Tjedan muzeja“, Kutija 256.

¹¹⁴ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Sastanak Odjela za prosvjetu i kulturu“, kutija 256.

¹¹⁵ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Sastanak Odjela za prosvjetu i kulturu 1954.“, Kutija 256.

¹¹⁶ ŠKRABALO, *101 godina filma u Hrvatskoj*, 223, 227.

¹¹⁷ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Uvođenje zvanja u muzejima - muzejski pedagog“, Kutija 256.

terenskih istraživanja. Odnos prema samoupravljanju i njegovo uvođenje ipak je najvažnija tema te godine.

U većini ustanova organi samoupravljanja uvedeni su 1955., osim u dva slučaja godinu dana ranije. Od muzeja se tražilo da putem svojih savjeta i vijeća pokušaju riješiti svoje probleme, a ukoliko to ne uspiju neka se obrate NOGZ-u. Iskustva samoupravljanja u kulturnim ustanovama pratili su članovi Saveza komunista koji su zaposleni u tim ustanovama, a u jednom od dokumenata ocjenjuje se njihov rad. Utvrđeno je kako su partijski članovi bili odgovorni za organe samoupravljanja i da su se zbog tog zadatka često sastajali. Partijci su iznosili primjedbe ostalih kulturnih radnika koji nisu bili članovi Saveza komunista. „Kod velikog dijela kulturnih radnika pojavila se bojazan i sumnja u mogućnost unapređenja rada preko takvih organa u kojima su ljudi „iz vana“ i nestručnjaci, te su uglavnom predlagali da se funkcije društvenog upravljanja svedu na brigu o materijalnim i financijskim problemima ustanova.“¹¹⁸ S druge strane postoji problem premalog broja članova Saveza komunista u organima samoupravljanja u kulturnim ustanovama. „...mnogi su komunisti odbijali da uđu u te organe, bilo što ne poznaju dobro tu problematiku, ili jer su preopterećeni, ili bojeći se atmosfere „Umjetničke stručnosti“ i delikatnosti i osjetljivosti problema koji se javljaju na tom sektoru.“¹¹⁹ NOGZ je preko svojeg Savjeta za kulturu i prosvjetu zadržao pravo imenovanja vanjskih članova organa samoupravljanja u kulturnim ustanovama te odobravanjem izabranih unutarnjih članova čime se htjelo osigurati kontrolu nad radom ustanova. Vanjskih članova ima sveukupno sto dvadeset, a NOGZ-u ih predlaže Savez komunista. Posebno se osvrnulo na rad samoupravnih organa u HNK i Zagrebačkom dramskom kazalištu za koje je ustanovljeno da je samoupravljanje polučilo uspjeh zbog aktivnog rada članova Saveza komunista u tim ustanovama. „U dosadašnjem radu pokazalo se vrlo korisno da se održe zajednički sastanci komunista iz ustanova i vijeća, zbog raščišćavanja pojmova i shvaćanja orijentacije rada. To će biti naročito potrebno kod diskusije o repertoaru, a te diskusije sada počinju.“¹²⁰ Na sastancima koje su vodili članovi Saveza komunista, a koji su ujedno bili članovi različitih kulturnih ustanova, raspravljali su o raznim temama, a među njima se ističu repertoari i česta pojava da se pojedina djela unaprijed prolaze kako bi se

¹¹⁸ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Društveno upravljanje u kulturno umjetničkim društvima“, Kutija 255.

¹¹⁹ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Društveno upravljanje u kulturno umjetničkim društvima“, Kutija 255.

¹²⁰ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Društveno upravljanje u kulturno umjetničkim društvima“, Kutija 255.

odredilo hoće li biti dio repertoara ili ne. Ovakav način rada provodio se i u samom vrhu Partije, a kao primjer može poslužiti film *Ciguli Miguli*.¹²¹

Savjet za kulturu svoje godišnje izvještaje izrađuje prema izvještajima koje pošalju ustanove, a obično se prolaze tri teme: društveno upravljanje, aktivnosti ustanove i problemi. Društveno upravljanje uvedeno je u pet kazališnih ustanova, dvanaest muzeja i galerija, dvije muzičko-plesne, jedan izložbeni salon i jednu Koncertnu dvoranu. Unutar organa samoupravljanja HNK vodila se rasprava oko uvođenja samoupravljanja u kulturne institucije. Iznijeli su se argumenti za i protiv samoupravljanja. Neki su članovi smatrali kako samoupravljanje onemogućuje umjetničku slobodu. S druge strane, osim temelja marksizma-lenjinizma koje su odmah uzeti kao pozitivna stvar, smanjila se uloga direktora, a povećala uloga radnika i društva. Organ društvenog samoupravljanja „uvertava opću liniju u skladu s društvenim interesom, a ne pojedinačnim“. Tako je glasio odgovor na umjetničke slobode, a znači da je u izvršenju zadanog zadatka moguća umjetnička sloboda, ali ne i u odabiru zadatka. Unutar Zagrebačke filharmonije postojale su nesuglasnosti oko postojanja dvije instance upravljanja, jednu koju čini direktor, a drugu koju čini umjetnički savjet. Članovi organa samoupravljanja u MUO-u potpuno su zadovoljni ovakvim načinom upravljanja i smatraju da je donijelo samo dobro.¹²² Većina članova muzejskih i kazališnih ustanova smatrali su kako biranje članova njihovih savjeta izvan njihovih institucija nije dobro prije svega zbog nepoznavanja problema i načina vođenja kulturnih ustanova. Savjet je odbio ovu žalbu ustvrdivši kako će biti imenovani samo oni „koji mogu doprinijeti ostvarenju određenog smjera kazališta“, dakle da se ne će mijenjati kulturna politika.¹²³ Kao zajednički problem svih ustanova, a taj problem stalno će se pojavljivati u promatranom razdoblju, navodi se nedostatak prostora i financije. U ovom razdoblju osobito se ističu Tehnički muzej i Zagrebačko pionirsko kazalište. Kao uspjesi u 1955. godini navodi se uvođenje zvanja muzejskog pedagoga, uspostavljanje „Nagrade grada Zagreba“ povodom 10. godišnjice Oslobođenja zemlje i ukrašavanje grada kulturnim spomenicima. Ukrašavanje grada provodi se odabirom umjetnika i djela koji su se prijavili na natječaj. Tako su u ovoj godini izabrani radovi Kršinića i Radauša, a za iduću godinu planira se još parkova kulture.¹²⁴

¹²¹ ŠKRABALO, *101 godina filma u Hrvatskoj*, 188.

¹²² HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Godišnji izvještaj Savjeta za prosvjetu i kulturu 1955.“, Kutija 255.

¹²³ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Godišnji izvještaj Savjeta za prosvjetu i kulturu 1955.“, Kutija 255.

¹²⁴ Isto.

U godišnjem izvještaju Savjeta za 1956. pojavljuju se slične teme kao i na prethodnoj. Navodi se rad društvenih organa u ustanovama. Unutar HNK zabilježeno je kako se pazilo da bude dovoljno domaćih, ali i slavenskih djela. HNK je prilagodio svoj repertoar zbog otvaranja novih kazališta poput Zagrebačkog dramskog kazališta i kazališta „Komedija“ pa više ne more izvoditi cijeli spektar predstava. Raspravljalo se o čimbenicima koji kazalište čine uspješnim, a na prvom mjestu nalazi se približavanje kazališta širim narodnima masama. Da li se i u kolikoj mjeri uspio proširiti krug posjetilaca kazališnih predstava glavni je čimbenik kvalitete. Izvodilo se mnogo predstava za radničke kolektive u tvornicama, ali posjeti radnika i dalje su ostali relativno mali.¹²⁵ Kazalište „Komedija“ nalazila se pred velikim financijskim problemima u ovom razdoblju, ali je njen opstanak prioritet zbog političke uloge jer je ona, prema mišljenju, najpovezanija s narodom. U radu Zagrebačkog pionirskog kazališta vodila se briga oko propagande unutar škole, tražilo se da što više djece posjećuje kazalište. Pjevački zbor „Lado“ optužen je za tendenciju prema nacionalnom repertoaru zbog čega se na sjednicama razgovaralo o toj temi.¹²⁶ U navedenim primjerima Savjet NOGZ-a nije morao izravno pomagati ustanovama, osim s financijskim problemima, a to potvrđuje da je uvođenje samoupravljanja imalo koristi. Od 1955. pojavljuju se nove galerije kao odgovori na nedostatak prostora. Smrću Benka Horvata 1955. NOGZ preuzima upravljanje galerije „Benko Horvat“. Uskoro se osnivaju nove galerije i spajaju se pod nazivom Gradska galerija suvremene umjetnosti. Osnivanje novih galerija proisteklo je iz nedostatka prostora i sada je omogućena bolja prezentacija suvremenih umjetnika.¹²⁷ Kako bi se poticalo suvremene umjetnike odlučeno je da će grad sa svake izložbe kupovati nekoliko djela, a u slučaju grupne izložbe po jedno djelo svakog umjetnika. Zbog toga se vodila detaljna evidencija Otkupne komisije Gradske galerije suvremene umjetnosti. Prema samim naslovima djela koja su bila otkupljena može se zaključiti kako su zastupljeni apstraktni i realistični radovi što odgovara tendencijama u umjetnosti. Da se stvarno gledalo na umjetničku vrijednost i suvremene tendencije potvrđuje sjednica Savjeta za prosvjetu i kulturu NOGZ-a na kojoj se raspravljala optužba na račun galerije jer se nisu otkupljivali radovi autora koji su sudjelovali u NOB-u. Predstavnici galerije koji su sudjelovali na sjednici odbacili su optužbe tvrdeći kako je „Otkupna komisija imala kriterij prema kojem se bilježe nova gibanja u našem likovnom životu otkupom onih radova u kojima je autor dao uistinu nešto novo, a ujedno iskreno i

¹²⁵ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Godišnji izvještaj Savjeta za prosvjetu i kulturu 1956.“, Kutija 255.

¹²⁶ Isto.

¹²⁷ Žarka VUJIĆ, „Postanak i razvoj umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu“, *Muzeologija* 29 (1991.), 99.

istinski doživljeno, naravno sa potrebnom likovnom kulturom i znanjem“.¹²⁸ U radu kina, koja su dio poduzeća „Kinematografi“, kritizirala se pojava nekvalitetnih filmova i brzo nestajanje kvalitetnih filmova s repertoara i premaloj zastupljenosti domaćeg i dokumentarnog filma. Šest milijuna posjetitelja kino projekcija u 1956. godini dovoljno govori o važnosti ovog medija i njegove mogućnosti „za podizanje zdravog ukusa naših građana“.¹²⁹ Od 1956. djeluje novi zakon za kinematografiju kojim se još više htjelo zaštititi domaći film kako bi se pokušao riješiti problem premale zastupljenosti domaćeg filma. Ipak izgleda da su prevladala ljudska inventivnost koja je zaobilazila takve zakone.¹³⁰

Vidljiv je veliki napredak u društvenom upravljanju pa se tvrdi kako se „u ovoj godini toliko razvio, da je već u nekim ustanovama nemoguće i pomisliti na rukovođenje bez postojanja vijeća i savjeta. Kriza, koja je postojala u mišljenjima nekih kolektiva, da je organ društvenog upravljanja, neki vanjski, od vlasti nametnuti nadzorni organ, prebrođena je i zavladao je pravilno shvaćanje da su kazališni savjeti i muzejska vijeća skup ljudi koji se bori za afirmaciju ustanove i prosperitet rada pojedine kulturne ustanove“. „Nagrada grada Zagreba“ privukla je i ove, 1956. godine, veliki broj umjetnika i intenziviralo se umjetničko stvaralaštvo, a postavljene su i dvije nove skulpture: Radauševa „Petrica i dva galženjaka“, koja i danas krase zagrebački Dolac, te Frangešova „Djevojka na bunaru“.¹³¹

Prvo razdoblje rada NOGZ-a u kulturi može se podijeliti na dva podrazdoblja čiju razdjelnicu čini uvođenje samoupravljanja sredinom pedesetih. Uvođenjem samoupravljanja trebao se smanjiti opseg poslova koje je obnašao Savjet za prosvjetu i kulturu NOGZ-a prebacivanjem ovlasti na kazališne savjete i muzejska vijeća. Savjet NOGZ-a smatra da je samoupravljanje uspješno uvedeno u kulturne ustanove iako je postojalo otpora i nepovjerenja u nekim institucijama. Treba imati na umu da je većina ustanova došla pod nadležnost NOGZ-a početkom pedesetih zbog čega se stalno pojavljuju problemi sistematizacije i organizacije pa je i ocjena NOGZ-a bila da se sve odvija stihijski. Uvođenjem samoupravljanja kulturne ustanove trebale su imati veću samostalnost, ali je NOGZ i dalje zadržao kontrolu što se vidi njegovom odgovoru na problem samoupravljanja u kojem se jasno daje do znanja da će se kulturnim ustanovama dozvoliti kako da obrade određeni zadatak, ali ne i odabir samog zadatka. Zadatak bi u ovom smislu bio repertoar i inzistiranje na slavenskim i domaćim

¹²⁸ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Izveštaj otkupne komisije“, Kutija 255.

¹²⁹ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Godišnji izvještaj Savjeta za prosvjetu i kulturu 1956.“, Kutija 255.

¹³⁰ ŠKRABALO, *101 godina filma u Hrvatskoj*, 223.

¹³¹ HR-DAZG, fond 37.35.8., OPK, „Godišnji izvještaj Savjeta za prosvjetu i kulturu 1956.“, Kutija 255.

djelima. Kao argument tome može poslužiti i razlika u temama i problemima koji se pojavljuju prije i nakon samoupravljanja. Prije samoupravljanja kao problem izričito se spominje ideološko uzdizanje i traži se da se ustanove izjasne kako se njihov kadar ideološki obrazuje. Također ovu tezu podržava i definicija muzeja NOGZ-a prema kojoj su muzeji osim kulturno-prosvjetnog napretka trebali prikazati i politički i ekonomski napredak. S uvođenjem samoupravljanja najčešća tema, osim samog samoupravljanja, postaju repertoari ustanova. Kod repertoara se prije svega traži što veći broj domaćih i slavenskih djela, dakle nema direktnog uplitanja u stil i izvedbu. Naprotiv, dolazi do zaokreta koji u potpunosti odgovara općem stanju u državi. Dok se 1952. godine na suviše modernu umjetnost gledalo prijekim pogledom u 1956. godini pojavljuje potpuno drugačiji primjer u kojem se određeni umjetnici koji su sudjelovali u NOB-u smatrali da su zakinuti upravo iz tog razloga no ipak je prije riječ o novoj kulturnoj politici na državnoj razini koja više ne podupire umjerenu modernost. Optužena galerija, koja je odbacila takve optužbe tvrdeći da izlaže samo ona djela koja pružaju nešto istinski novo, upravo je Gradska galerija suvremene umjetnosti koja postaje avangardom umjetnosti u tom razdoblju.¹³² Popuštanje ideološkog pritiska Partije i NOGZ-a vidljiva je i u primjeru rada HNK-a koji u 1955. godini ostvaruje veoma zapažene rezultate u državi i inozemstvu, a geometrijska apstrakcija u likovnoj umjetnosti postaje za Partiju prihvaćenim stilom od 1954. godine. Kao konstanta tema kojom se NOGZ bavi je popularizacija muzeja koja ostaje politički obojena s obzirom na inzistiranje na radničkoj publici i školama. Iako ideja o uvođenju zvanja muzejskog pedagoga nije proistekla iz samog NOGZ-a on je odigrao veoma bitnu ulogu jer bez njegovog prihvaćanja taj prijedlog ne bi tako brzo došao do viših institucija koje su imale mogućnost njegovog izvršenja. S razlogom i sam NOGZ smatra kako je uvođenje zvanja muzejskog pedagoga jedno od najvećih uspjeha 1955. godine. Uspjeh te godine postaje i osnivanje Nagrade grada Zagreba koja će se od tada redovito godišnje održavati. Ukrašavanje grada parkovima i javnim skulpturama potvrđuje monopol koji su stvorile majstorske državne radionice pa su tako odabrani radovi Kršinića i Radauša.

5.2.3. *Kulturna politika od 1957.*

Od 1949. godine spominje se Savjet za kulturu, međutim sačuvani zapisi sjednica postoje od 1957. i od tada se može pratiti kontinuitet u radu. O djelovanju u 1955. i 1956. godini ostao je

¹³² KOLEŠNIK, *Između istoka i zapada*, 221.

samo godišnji izvještaj. Uvođenje organa savjeta u kulturu dogodilo se tek 1955. nakon VII kongresa SKJ.

Savjet funkcionira tako da svi članovi dobivaju pozivnicu s navedenim datumom, mjestom održavanja i točkama dnevnog reda. Članovi su se trebali pripremiti, a u slučaju spriječenosti morali su obavijestiti ostale članove o svom odsustvu. Članovi Savjeta dobivali bi sažetke ili čitave referate o određenom problemu. Kako bi se sjednica održala bilo je potrebna prisutnost minimalno polovice sveukupnog članstva, a to je u cijelom razdoblju značilo šest do osam članova. Tijekom ovog razdoblja dužnost predsjednika Savjeta obnašala je Stojanka Aralica, član SKJ. Osim redovnih članova na sjednicama su prisustvovali članovi ustanova o kojima se na sjednicama raspravlja te predstavnici novina. Sjednice se održavaju otprilike svaka dva tjedna, a točke dnevnog reda koje se ne bi stigle obraditi na zadanoj sjednici prebacivane su na iduću. Na svakoj prvoj godišnjoj sjednici iznova bi se ustanovio Savjet. Članovi bi se upoznali s radom Savjeta, zadacima i sastavom.

Tako je na prvoj sjednici održanoj 1. srpnja 1957. godine istaknuto kako je odgovornost članova voditi kulturnu politiku grada. To se planira postići „povezivanjem članova Savjeta s organima društvenog upravljanja u kulturnim ustanovama, organizacijama i stručnim udruženjima.“¹³³ Dosadašnja suradnja s muzejskim i kazališnim organima društvenog upravljanja planira se proširiti suradnjom s organizacijama i udruženjima. Kako bi bolje pristupio određenim problemima Savjet je formirao komisije. Godine 1957. djelovale su Komisija za otkup umjetnina, Komisija za muzejsko-konzervatorska pitanja, Komisija za knjižnice i čitaonice i Komisija za spomenike.

Već na prvoj sjednici 1957. godine Komisija za spomenike zadužena je za pronalazak odgovarajućeg mjesta za novi spomenik palim revolucionarima zajedno s raspisivanjem natječaja za isti. Na desetoj sjednici iste godine odlučilo se za Augustinčićev nacrt. Ideja za ovaj projekt proistekla je iz NOGZ-a i upućena je Savjetu za kulturu. Kasnije se još nekoliko puta na sjednicama spominje Komisija za spomenike u svrhu ukrašavanja grada, a kao mjesta se izričito navode park Ribnjak, Svačićev trg i bočni reljefi na Tomislavovu spomeniku. Komisija za spomenike prema dostupnim izvorima najviše je djelovala kroz 1957. Nakon priprema za postavljanje na navedenim lokacijama analiziralo se stanje u ostatku grada

¹³³ HR-DAZG, fond 37.3, (dalje SIT) Sjednice izvršnih tijela, „1. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 7.1.1957.“, kutija 56.

zajedno s urbanistima i umjetnicima i utvrdilo se koji spomenici se moraju popraviti. Istaknuta je potreba postavljanja spomenika na područjima gdje se grad urbano širi i to s temama iz rada, materinstva i slično.¹³⁴

Češće su bile pojave kada su ustanove, organizacije ili društva tražile pomoć Savjeta, a najčešće je to bilo u obliku financijskih zahtjeva ili potražnja dodatnog prostora. Na prve dvije sjednice Savjeta za kulturu dva puta se raspravljalo o koncertnoj dvorani „Istra“ koja se nalazila pod upravom NOGZ-a i trebalo se riješiti pitanje njenog najma. Kao moguće rješenje pojavili su se Zagrebačka filharmonija i Radio-stanica. Zagrebačka filharmonija na dnevnom redu se našla i zbog postavljanja novog direktora, a kod Arheološkog muzeja naveo se problem zaposlenika. Savjet je imao pravo imenovanja i postavljanja direktora, najveću funkciju, u kulturnim ustanovama kojima raspolaže NOGZ, ali je s druge strane mogao samo uputiti nezadovoljstvo s radom drugih zaposlenika. Na drugoj sjednici uspostavio se okvirni plan rada Savjeta. Tri glavna područja kojima će se Savjet baviti su razvoj centralnih kulturno-umjetničkih ustanova, utjecaj tih ustanova na radnike i koliko doprinose razvoju kulturnog života kod radnika te propaganda i odnos zabavnog života i kulture.¹³⁵ Kao i prijašnjih godina u središtu zanimanja Savjeta nalazi se pridobivanje nove publike, a prije svega među radnicima i omladinom. Prioritet su i kazališni repertoari te izgradnja novih prostora.

Savjet se brinuo i za plaće svih zaposlenika te je utvrđivao visinu i dodatke na plaće, uvijek uz prethodno savjetovanje s predstavnicima tih ustanova. U ovom razdoblju uveli su se dodaci na plaću i dopunske plaće kako bi se potaknulo nadarene umjetnike i radnike u kulturi, ali i zato da umjetnici ne bi odlazili u druga kulturna središta poput Ljubljane i Beograda. Dodaci i dopunske plaće mogle su iznositi najviše trideset tisuća dinara s tim da je Savjet već unaprijed propisao moguće dodatke za sva radna mjesta.¹³⁶ Najveći problem kod financijskih pitanja za Savjet je bilo rješavanje budžeta i investicija za tekuću, odnosno iduću godinu. Savjet je stalno trebao računati sa zahtjevima za financijsku pomoć, ali u mnogo slučajeva morao je stranku koja je zahtjev poslala uputiti na Ministarstvo financija, a ponekad bi Savjet napisao i preporuku.

¹³⁴ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „17. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 22.10.1957.“, kutija 56.

¹³⁵ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „Okvirni plan rada Savjeta za kulturu NOGZ-a“, kutija 56.

¹³⁶ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „8. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 23.4.1957“, kutija 56.

O „Nagradi grada Zagreba“, koja se provodi od 1955. godine, brine Savjet tako što sastavlja Ocjenjivački sud. Ocjenjivački sud bi morao rezultate svog rada predati na uvid Savjetu koji bi dao dodatne sugestije ili unio određene izmjene. U 1957. godini nagrade su iznosile od sto do dvjesto tisuća dinara i nagradu su dobivali poznati i renomirani umjetnici poput Krste Hegedušića, Vojina Bakića i Miroslava Krleže. Ubrzo se pojavio problem jer neki umjetnici nisu imali prebivalište u Zagrebu i radili bi izvan Zagreba, a prijavili bi se za „Nagradu“. Odlučeno je kako samo umjetnici koji žive i rade u gradu mogu biti nagrađeni.¹³⁷ Na kasnijim sjednicama tokom godine predložene su dodatne dvije kategorije nagrada: primijenjena umjetnost i umjetnička fotografija. Djela nagrađena u kategoriji primijenjene umjetnosti trebala su potom biti proizvedena u tvornicama. Savjetu bi se slali i prijedlozi izložaba i likovnih festivala u gradu, a takvi prijedlozi dolazili su iz različitih izvora poput ULUH-a ili pak individualni prijedlozi. Osim likovne i dramske umjetnosti na Savjetu se raspravljalo i o glazbi, a na petoj sjednici 1957. zaključeno je kako je potrebno na radio stanicama imati više zabavne glazbe, ali s manje utjecaja Amerike i Zapada, a najviše bi se trebalo usredotočiti na omladinu jer su oni ti koji će promijeniti opći ukus prema glazbi.¹³⁸ Glavna ustanova zadužena za glazbu bila je Koncertna poslovnicu NRH. Iako republičkog karaktera o njoj se raspravljalo i na sjednicama Savjeta zbog velikog broja priredbi koje je organizirala, trećinu svih u Zagrebu. Ustanovljeni su određeni problemi s kojima se poslovnicu susreće, ali Savjet nije mogao ponuditi rješenja osim što je predložio da se usredotoče na radnike i omladinu i da će im u tome pomoći Radničko sveučilište.¹³⁹ Po pitanju filmskog repertoara Savjet nije imao nikakvih prava, ali su svejedno sve pritužbe na filmski repertoar upućivane na Savjet. Prilog Savjeta u radu filmske umjetnosti najviše se svodio na određivanje cijena ulaznica te izgradnji novih kino dvorana i prostora. Na jednoj od sjednica društvo „Kinematografi“ poslalo je pisani izvještaj u kojem se navodi jako loše stanje kinematografije. U izvještaju je ustanovljeno kako postoji petnaest dvorana s tisuću sedamsto pedeset dva mjesta te su ti brojevi uspoređeni sa stanjem u 1939. godini kada je u Zagrebu bilo manje ljudi, a više dvorana i mjesta. S obzirom da u posljednjim godinama nije izgrađen niti jedna kino dvorana niti se investiralo u kinematografiju društvo je zatražilo od Savjeta da prihvati njihovo rješenje kojim bi se cijene ulaznica podigle za deset dinara, a taj iznos koristio bi se isključivo

¹³⁷ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „10. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 28.5.1957.“, kutija 56.

¹³⁸ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „5. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 5.3.1957.“, kutija 56.

¹³⁹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „15. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 8.10.1957.“, kutija 56.

u svrhu izgradnje novih prostora. Savjet je prihvatio ovaj prijedlog i zbog sve veće zainteresiranosti stanovništva za film koji postaje glavna razonoda.¹⁴⁰

Područje izdavaštva i štampe djelomično spada pod nadležnost Savjeta. Savjet je trebao odobriti osnivanje novih ili proširenje postojećih nakladnika i izdavača. Izdavač je naveo čime se planira baviti ili na koje tematsko područje se planira proširiti, a Savjet bi na temelju toga odlučio. Osnivanje i promjena rada kulturno-umjetničkih društava i organizacija također je prolazilo kroz isti proces odobravanja kod Savjeta. Imenovanje ulica prebacilo se na rad Savjeta jer se smatralo kako će Savjet bolje procijeniti po kojoj istaknutoj личности će određena ulica dobiti ime. Imenovanje ulica izrazito je povezano s političkim zbivanjima pa su neke ulice i trgovi u ovom razdoblju više puta mijenjali ime među kojima se ističe današnja Ulica grada Vukovara i Trg kralja Petra Krešimira IV.¹⁴¹

Pregled repertoara scenskih ustanova uvijek se odvija na više sjednica. Sve scenske ustanove unaprijed dostavljaju svoj repertoar Savjetu. Na sjednicama se potom raspravlja o repertoaru, daju se primjedbe, pohvale i prijedlozi o nekim promjenama. Scenske ustanove u svojim izvještajima unaprijed pokazuju da su svjesni kako se određeni elementi moraju ispuniti, primjerice dovoljan broj domaćih djela i raznovrsnost programa. Uvrštavanje domaćih autora i djela dolazilo je u sukob s financijskom isplativošću ustanova jer su posjetitelji preferirali strane autore i djela. Kako bi se pokušalo scenskim ustanovama olakšati uvođenje domaćih djela u repertoare ostavljena su dva prazna mjesta u programu koja su rezervirana za suvremene domaće autore. Ta dva mjesta nisu se morala unaprijed ispuniti nego tokom godine, a Savjet je tražio da ga se odmah obavijesti o odabranim djelima. Još jedna od mjera kojima se poticalo posjećivanje djela domaćih autora bio je sistem pretplate u kojem su ravnopravno zastupljeni domaći i strani autori.¹⁴² Ove metode postigle su ograničene rezultate s obzirom da se problem odnosa domaćih i stranih autora javlja tokom cijelog promatranog razdoblja. Posebno pažnju Savjet je obratio na scenske ustanove na četrnaestoj sjednici održanoj 17. rujna, 1957. zbog nadolazeće godišnjice Oktobarske revolucije. Primijetio se velik broj stranih autora i premalo jugoslavenskih. Djela stranih autora u većini slučajeva bili su primjeri europskih klasika. Kazalište „Komedijska“ izvodilo je djela Goldonija, Offenbacha, Brechta i Plauta, Zagrebačko pionirsko kazalište djela zapadnih, ali i sovjetskih autora poput

¹⁴⁰ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „14. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 17.9.1957.“, kutija 56.

¹⁴¹ Ivana PERUŠKO, *Od Oktobra do otpora: mit o sovjetsko-jugoslavenskome bratstvu u Hrvatskoj i Rusiji kroz književnost, karikaturu i film (1917.-1991.)* (Zaprešić: Fraktura, 2018.), 131–132.

¹⁴² HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „12. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ“, kutija 56.

Prokofjeva, a Gradsko kazalište lutaka izvodilo je uz zapadnoeuropske i sovjetske autore i djela američkih autora. Htjela se izvršiti podjela repertoara tako da se u HNK prikazuje opera i ozbiljne komade, kazalište „Komedijska“ lakše, a Zagrebačko dramsko kazalište imalo bi komorni karakter.¹⁴³ Jedan od problema s kojima se kazališta susreću i nisu mogla samostalno riješiti bio je ilegalni rad amaterskih društava koja su u svojim programima davala djela koja su se nalazila u programima scenskih ustanova i time oduzimali publiku. Scenske ustanova, a i muzeji, koji su htjeli djelovati izvan grada morali su unaprijed obavijestiti Savjet i od Savjeta dobiti potvrdu. Iz primjera u prethodnim godinama kada NOGZ nije bio obaviješten o izvannacionalnim kulturnim događanjima svojih ustanova vidimo da su te ustanove bile kažnjavane i da im je bio zabranjen takav način rada.

Izgradnja novih prostora za potrebe kulture također je problem kojeg se može pratiti kroz čitavo promatrano razdoblje. Savjet se konzultirao kod gradnje bilo kakvog prostora koji se povezivao s kulturnom funkcijom, a događalo se i da Savjet šalje preporuke odgovornima za urbanizam. Pod naslovom „Petogodišnji perspektivni plan izgradnje kulturnih objekata /1958.-1962./“ koji su članovi Savjeta dobili na jednoj od sjednica 1957. navedeni su postojeći objekti i njihovi nedostaci te potreba za novim prostorima. Kao prioritet navedena je izgradnja koncertne dvorane, prostor za Zagrebačko pionirsko kazalište i Zagrebačko dramsko kazalište, Gradsku knjižnicu i Zoološki muzej.¹⁴⁴ S obzirom na dobivene izvještaje Savjet je zadužio nekoliko svojih članova da analizira stanje u muzejima i galerijama. Na ovu odluku žalile su se ostale ustanove smatrajući da se previše pažnje posvećuje muzejima. Utvrđeno je dosta loše stanje u muzejima i galerijama, a prije svega u nedostatku prostora za izlaganje i skladištenje predmeta te premalo administrativnog i tehničkog osoblja. Muzej je shvaćen kao mjesto na kojem se treba zorno prikazati raskid s prošlim teorijama i pokazati ispravni smisao marksističke teorije.¹⁴⁵ S obzirom na već ranije zaključeno loše stanje po pitanju količine kino dvorana odlučeno je za izgradnju bar dvije nove lokacije.

Knjižnice i čitaonice u gradu Zagrebu također spadaju pod nadzor NOGZ-a, odnosno Savjeta. Knjižnice i čitaonice, kao i ostale ustanove, imaju problema s prostorom i financijama, ali i s društvenim upravljanjem i zaposlenicima. Društveno upravljanje u kulturnim ustanovama najranije je uvedeno u knjižnicama, ali već od iduće, 1955. godine, ne obnavlja se organ

¹⁴³ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „19. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 12.11.1957.“, kutija 56.

¹⁴⁴ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „Petogodišnji perspektivni plan izgradnje kulturnih objekata /1958.-1962./“, kutija 56.

¹⁴⁵ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „19. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 12.11.1957.“, kutija 56.

društvenog upravljanja. Savjet je i dalje imao dužnost odobravanja članova društvenog upravljanja i predlaganja vanjskih članova.

Na posljednjoj sjednici održanoj 17. prosinca, 1957. godine, koja je označena kao prva sjednica za 1958. godinu, navodi se kako je Savjet započeo s radom u prvom mjesecu 1956. godine. Radi se vrlo vjerojatno o radu u ovakvom organizacijskom obliku s obzirom da se Savjet pojavljuje mnogo ranije. Na toj su sjednici ustanovljeni glavni zadaci Savjeta koji se mogu svesti na rukovođenje ustanovama i iniciranjem i podupiranjem korisnih kulturnih akcija u gradu. Prvi puta se u izvorima spominje veoma slabo financijsko stanje u kulturi zbog čega je Savjet predložio ukidanje samostalnosti Muzeja Srba u Hrvatskoj i Školskog muzeja te je obustavio financijske planove za Tehnički muzej koji još nije krenuo s radom.¹⁴⁶ Odluka ove godine bila je da će se manje pažnje posvećivati muzejima, a više ostalim ustanovama koje će bolje pridonijeti razvoju zabavnog života u gradu pa se i tako mogu objasniti štednje na području muzeja. Muzeji su inače primali najviše sredstava zbog troškova otkupa, a Gradska galerija najviše je otkupljivala. Prvi pomak prema unapređenju zabavnog života može se označiti planiranje izgradnje nove pozornice u Maksimiru.¹⁴⁷ Kako bi se poboljšao zabavni život Savjet je prihvatio prijedlog poduzeća Jugoton koje je predložilo osnivanje muzičke revije, prva takva manifestacija u gradu.¹⁴⁸ Problem premalog broja kino dvorana i dalje nije riješen, a 1958. samo je ponuđen prijedlog kojim bi se krenulo u stvaranje fonda za izgradnju kinodvorana zajedno sa Sekretarijatom za financije.¹⁴⁹ Napredak je postignut s obzirom da je krajem godine ustanovljeno da djeluje jedna kino dvorana više. Prihvatimo li kao činjenicu da je broj kino dvorana bio premali s obzirom na broj stanovnika 1958. godine i uz to dodamo zakonske regulative o omjeru domaćeg i dokumentarnog filma naspram igranog jasno je kako je došlo do problema preprodavanja karata zbog kojeg se šalju žalbe na adresu NOGZ-a.¹⁵⁰ Iako je obećano kako će se problem s preprodavačima već nekako riješiti pravi problem slobodnije kinematografije nije se razmotrio s obzirom da se u ovoj godini javilo i Društvo filmskih radnika sa žalbom na premali broj kratkometražnih dokumentarnih filmova. Savjet je odlučio napraviti zakon kojim bi se i na lokalnoj razini grada Zagreba moglo kažnjavati one koji se ne drže propisanih kvota.¹⁵¹

¹⁴⁶ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „2. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 7.1.1958.“, kutija 56.

¹⁴⁷ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „4. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 21.1.1958.“, kutija 56.

¹⁴⁸ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „15. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.10.1958.“, kutija 56.

¹⁴⁹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „16. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 1.11.1958.“, kutija 56.

¹⁵⁰ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „4. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 4.2.1958.“, kutija 56.

¹⁵¹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „15. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.10.1958.“, kutija 56.

U ovoj godini zabilježen je aktivan rad komisija. Komisija za spomenike predložila je spomenik S.S. Kranjčeviću u Runjaninovoj ulici, a razmatrala je i niz drugih lokacija. Komisija za otkup umjetnina trebala je ustanoviti vrijednost određenih umjetnina koje su privatne osobe htjele prodati ili zamijeniti za istu vrijednost. Spominju se tri takva slučaja. Kronološki prvi je rasprava oko ostavštine Izidora Kršnjavog, potom o otkupu zbirke „Slavko Žimbek“ koju čine međuratna djela, portreti istaknutih osoba 19. i 20. stoljeća te zbirka „Tratnik“. Sve zbirke nabavljene su nakon što je Komisija utvrdila vrijednost a ponuđaču zbirki dodijeljen stan u protuvrijednosti. Savjet je odlučno stajao pri stavu da se djela ne mogu nekontrolirano prodavati što je bio i stav vlasti. Zbog toga je odlučeno tvornice i poduzeća mogu u svojim prostorima izložiti samo izložbe općinskih knjižnica, a prilikom kupnje obavezno se obratiti Komisiji.¹⁵²

Zajedno s djelatnicima gradskih knjižnica Savjet je odlučio poboljšati rad knjižnica s masama tako što je određen jedan dan tjedno tijekom kojeg će knjižnice biti zatvorene za javnost, ali će zaposlenici voditi raspravu o novim knjigama kako bi mogli davati bolje preporuke. Ovime se htjelo dobiti na kvantiteti i kvaliteti rada knjižnica.¹⁵³ Poboljšanje u radu knjižnica označilo je i osnivanje „bibliotečnog centra“ koji je trebao pomagati knjižnicama.¹⁵⁴

Najzapaženiji rad Savjeta ove godine bio je oko prijedloga reorganizacije zagrebačkih kazališta. Prijedlogom se trebalo razdvojiti umjetnički dio od administrativnog i tehničkog dijela osoblja u kazalištima. Umjetnički dio ostao bi i dalje dijelom svog matičnog kazališta, a svim tehničkim i administrativnim osobljem raspolagao bi Savjet. Savjet je vjerovao da bi time dobio na efikasnosti i ekonomskoj isplativosti jer bi bi svo neumjetničko osoblje bilo bolje organizirano i dostupno svim kazalištima, a Savjet bi dobio jedan segment kojim bi mogao bolje kontrolirati stanje u kazalištima.¹⁵⁵ Ista ideja pojavljuje se deset godina ranije, ali s državne razine i Ministarstva prosvjete. Ni u jednom slučaju ideja nije provedena u nikakvom obliku iako se Savjet potrudio organiziranjem raznih komisija koje bi trebale napraviti pripreme. Nekoliko sjednica kasnije ovo komisije su dostavile svoje izvještaje, a konačna odluka bila je da se odustaje od centralizacije neumjetničkog dijela kazališta, a nije ostvarena ni umanjena verzija zajedničkog magazina. Iz današnje perspektive ovakva ideja se

¹⁵² HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „13. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 16.9.1958.“, kutija 56.

¹⁵³ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „6. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 4.3.1958.“, kutija 56.

¹⁵⁴ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „20. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 15.1.1959.“, kutija 56.

¹⁵⁵ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „11. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 10.6.1958.“, kutija 56.

smatra korisnom, ali se i dalje čeka provedba.¹⁵⁶ Iz izvještaja koji su dostavljeni ističe se drugi problem, a to je sve veća pojava honorarnog rada kazališnih glumaca na televiziji i radiju što je naravno imalo negativan učinak na rad u kazalištu jer nisu imali dovoljno vremena uvježbavati nastupe.¹⁵⁷ Savjet se pokušao kratko osvrnuti i na repertoar kazališta u tekućoj godini, ali raspravu na kojoj je Savjet ustvrdio loš repertoar, prije svega zbog slabog broja domaćih djela i djela koja govore o „našem čovjeku“, oštro je opovrgnuo Gavella tvrdeći kako će dobra i kvalitetna umjetnost pronaći svoj put do bilo koje publike.¹⁵⁸

Na popularizaciji kulture i dalje se sustavno radilo. Kroz rad u 1958. na nekoliko sjednica se pojavljuje ta tema, a najviše se raspravljalo oko popularizacije kulture u školama i kod omladine. Od scenskih i glazbenih kulturnih ustanova tražilo se da svoj repertoar prilagode omladini, a Zagrebačko pionirsko kazalište i dalje je trebalo svoj rad izvršavati u školama jer nije postojao prostor. Popularizacija muzeja kod škole kritizirana je na sjednici Savjeta jer iako je uvedeno zvanje pedagoga većina muzeja i dalje nema isplanirano vodstvo za učenike.¹⁵⁹

O muzejima je bilo mnogo manje rasprava pa se izdvaja svega nekoliko bitnih u 1958. godini. Galerija primitivne umjetnosti zatražila je financijsku pomoć, ali kako odgovora nadležnih nije bilo odlučila se za daljnji korak i zatražila je da postane dio ustanova s budžetom i time dođe pod nadležnost NOGZ-a. Zbog važnosti koju je galerija imala čak i u svijetu NOGZ se odlučio spojiti Galeriju primitivne umjetnosti s Gradskom galerijom suvremene umjetnosti, a isto je učinio i s dodijeljenim mu Atelierom Meštrović koji je prenesen na NOGZ od republike.¹⁶⁰ S obzirom da je Zagrebački velesajam dobio novu lokaciju, prostori starog odmah su našli novu ulogu. Jedan dio je namijenjen skladištenju fundusa Tehničkog muzeja, a drugi dio Studentskom centru. Oboje se i danas nalaze na istoj lokaciji.

Zagrebački velesajam svake godine se raspravlja na sjednicama savjeta, a ove godine odlučeno da će sve ustanove morati unaprijed dostaviti prijedloge rada za vrijeme održavanja Zagrebačkog velesajma. Osim većeg angažmana za vrijeme Zagrebačkog velesajma Savjet je očekivao veći angažman i za vrijeme Tjedna muzeja. Tražila se snažnija reklama, povezivanje s radnicima i zaposlenicima u raznim poduzećima, interakcije s građanima poput radionica i

¹⁵⁶ BANOVIĆ, *Kazalište za narod*, 196.

¹⁵⁷ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „18. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 9.12.1958.“, kutija 56.

¹⁵⁸ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „14. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 30.9.1958.“, kutija 56.

¹⁵⁹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „15. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.10.1958.“, kutija 56.

¹⁶⁰ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „15. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.10. 1958.“, kutija 56.

predavanja, a u svemu tome trebaju muzejima pomoći i društvene organizacije.¹⁶¹ Savjet se brinuo i oko organizacije skorašnja obljetnice 40. godina od osnutka KPJ koju će predvoditi Muzej Narodne revolucije.¹⁶²

Iako je Savjet ustanovio kako je samoupravljanje bilo u potpunosti uvedeno 1956. u ovoj godini zabilježeno je nekoliko problema oko imenovanja članova vijeća i savjeta kulturnih ustanova. Problem su bili statuti muzeja koji su pravno regulirali radna mjesta i organe samoupravljanja. Kulturne ustanove koje su htjele izmijeniti ili dodati radna mjesta i radnike trebala su prvo dobiti odobrenje Savjeta pa su se i zahtjevi natječaja za rad slali prvo na uvid u Savjet. Veliki broj zaposlenika u kulturi čine honorarni radnici pa je Savjet odlučio uvesti određena pravila.¹⁶³

Rad Savjeta u idućoj, 1959. godini, po naslovu sjednica započeo je tek polovicom trećeg mjeseca, a do iduće sjednice na kojoj je uspostavljen plan rada Savjeta prošlo je još mjesec dana. Na toj drugoj sjednici određeno je petnaest stavki kojima će se Savjet posebno raspravljati. Na prvom mjestu postavila su se kazališta i kazališni repertoari, potom Nagrada grada Zagreba, likovno uređenje grada, organi samoupravljanja, zabavni život, zastupljenost domaće kulturne povijesti u muzejima te repertoarna politika izdavačkih poduzeća.¹⁶⁴

Repertoari kazališta za sezonu 1959./1960. izrađeni su uz sudjelovanje predstavnika kazališta i drugih glazbenih i kulturnih ustanova republičkog karaktera. Sudjelovanje predstavnika svih kazališta i drugih ustanova bio je potreban kako bi se mogao napraviti kvalitetan repertoar koji se ne bio ponavljao i bio dovoljno raznolik i zanimljiv. Sva kazališta poslala su svoje prijedloge koji su na sjednici razmotreni. Posebno se ističu djela koja imaju političku ulogu poput Sartreovog „Nekrasova“ i Giradouxove „Lude iz Chaillota“ koji su kritizirali kapitalistički sustav te „Stjenica“ Majakovskog u kojoj se daje kritika malograđanštine, ali u socijalističkim društvima. Generalno mišljenje je da i dalje domaća umjetnost nije dovoljno zastupljena, a kad i je onda su to samo Hrvati. Traži se razmjena glumaca s drugim jugoslavenskim kazalištima kako bi se ojačao jugoslavenski karakter. Ponovo je upućena i kritika prema Zagrebačkom dramskom kazalištu kojim je ravnao Gavella zbog previše

¹⁶¹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „20. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 15.1.1959.“, kutija 56; HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „21. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 17.2.1959.“, kutija 56.

¹⁶² HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „20. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 15.1.1959.“, kutija 56.

¹⁶³ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „8. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 8.4. 1958.“, kutija 56.

¹⁶⁴ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „2. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.4.1959.“, kutija 56.

avangardnog repertoara.¹⁶⁵ Na kasnijim sjednicama repertoari su izmijenjeni i Savjet ih je prihvatio. Nevezano uz repertoar, ali veoma bitno za razvoj kazališta za mlade je rasprava o pedagoškom radu u Zagrebačkom pionirskom kazalištu. Rasprave se vodila oko pitanja treba li kod dječjih predstava prednost davati umjetničkom ili pedagoškom radu odnosno trebaju li u dječjim kazalištima glumiti djeca ili profesionalni glumci. Odlučeno je kako će se ipak zadržati određeni broj profesionalnih glumaca, ali će njihov rad biti bolje reguliran.¹⁶⁶

Nagrada grada Zagreba održava se redovno jednom godišnje, a zadatak Savjeta je uspostaviti Ocjenjivački sud te potvrditi njegove odluke. I ove godine na popisu nagrađenih nalaze se poznata imena autora i djela poput Pupačića u književnosti, Bakića u likovnim umjetnostima, Sachsa u glazbi te djela Brechta i Verdija u izvedbama HNK-a. Nagrade su iznosile od sto pedeset do tristo tisuća dinara s obzirom da li je nagrađen pojedinac ili grupa. Novost oko Nagrade grada Zagreba je ideja organiziranja retrospektivne izložbe nagrađenih djela te uvođenje kategorije industrijsko oblikovanje. Djela koja bi dobila nagradu u toj kategoriji proizvodila bi se u tvornicama.¹⁶⁷

Tema samoupravljanja pojavljuje se na više sjednica. Ponovo se razmatraju statuti kulturnih ustanova kako bi se regulirali samoupravni organi, ali i kako bi se zakonski propisali npr. najmanji broj predstava u godini i honorarni rad. Upućene su i neke žalbe na rad vanjskih suradnika, ali je Savjet ostao pri svojoj odluci o potrebi stručnih i građanskih predstavnika u organima jer inače se dovodi u pitanje samoupravljanje.

Likovno uređenje grada ne pojavljuje se u dostupnim izvorima, ali se spominju komisije Savjeta. Komisija za otkup umjetnina i Komisija za estetski izgled grada nastavile su rad dok je Komisija za muzejsko-konzervatorska pitanja ukinuta jer se ti problemi raspravljaju stalno na sjednicama.¹⁶⁸ Poznato je još jedino da je jedna od tema bila i republički Zakon o zaštiti spomenika kulture, ali nije sačuvan transkript sjednice. Jednako nepoznato ostaje i stanje u muzejima.

Zabavni život poboljšan je uvođenjem Gornjogradskih ljetnih igara koje je predložio Holjevac. Trebala se obilježiti i pedeset godina rada Zagrebačkog velesajma pa je Savjet

¹⁶⁵ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „4. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 19.5.1959.“, kutija 56.

¹⁶⁶ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „5. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 2.6.1959.“, kutija 56.

¹⁶⁷ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „3. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 28.4.1959.“, kutija 56.

¹⁶⁸ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „1. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 17.3.1959.“, kutija 56.

uputio zahtjev kulturnim ustanovama da se po tom pitanju izjasne. Gradska galerija suvremene umjetnosti organizirala je izložbu „Poslijeratne generacije“ koja bi obuhvatila zagrebačke slikare od oslobođenja grada do tada, a ista izložba poslužila je i za obilježavanje četrdesete godišnjice osnutka KPJ s tim da Savjet ima pravo izmijene autora i djela.¹⁶⁹

U zabavni život spada i kino, a za razvoj kinematografije u Zagrebu bitna je odluka o izgradnji novih kino dvorana točnije njih četiri. O problemu premalog broja kino dvorana Savjet je obavijestilo poduzeće „Kinematografi“ koje je tražilo i potpunu kontrolu nad prikazivanje filmova u gradu. U gradu su se prikazivali filmovi u raznim ustanovama i prostorima, a na sjednici se raspravljalo o problemu prikazivanja igranih i zabavnih filmova u prostorima Narodnog sveučilišta koji su to radili kako bi došli do dodatnih izvora zarade jer su dokumentarni i prosvjetni filmovi bili slabo posjećeni.¹⁷⁰

Posljednja tema sjednica bio je državni Fond za unapređenje kulturnih djelatnosti u NRH koji je iznosio dvadeset pet milijuna dinara za grad Zagreb. Savjet je poslao obavijest da sve ustanove pošalju natječaje kako bi se podijelila sredstva.¹⁷¹

Rad Savjeta u 1960. godini ostaje nepoznat jer je ostao zapis samo posljednje sjednice u toj godini. Na njoj se raspravljalo o proslavi dvadesete godišnjice Ustanka i Revolucije naroda Jugoslavije. Savjet je bio veoma nezadovoljan ponudom kulturnih ustanova za ovu obljetnicu jer se nisu potrudile ponuditi ništa novo izvan već određenog programa za tekuću godinu. Oštra primjedba popraćena je i stavom da ne treba Savjet stalno tražiti od ustanova angažman već bi se ustanove same trebale angažirati oko ovakvih proslava i manifestacija.

Savjet se osvrnuo na promjene prouzrokovane većom decentralizacijom. Od 1958. na snagu je nastupio novi zakon koji je dao još veće ovlasti organima samoupravljanja koji su sada imali veću slobodu raspodjele ostvarenog viška. Savjet je ustvrdio da ustanove koje su prešle na samostalno financiranje, a koje su prije dobivale pomoć, ostvaruju uspjehe što se vidi u rastu prihoda grada Zagreba.¹⁷² Ipak većina kulturnih ustanova posluje negativno i bez financijske pomoći NOGZ-a ne bi se održale što se vidi po nizu zahtjeva za financijskom pomoći oko organiziranja izložaba i drugih kulturnih događanja.

¹⁶⁹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „2. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.4.1959.“, kutija 56.

¹⁷⁰ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „6. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 16.6.1959.“, kutija 56.

¹⁷¹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „10. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 3.11.1959.“, kutija 56.

¹⁷² HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „11. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 27.12.1960.“, kutija 56.

Plan rada Savjeta za 1961. godinu izgledao je ovako: izgradnja i obnova objekata, položaj samostalnih ustanova, kinofikacija, proslava Ustanka i Revolucije naroda Jugoslavije, širenje kulture među radnike i omladine, intenziviranje kulturno-umjetničkog života, a posebno za vrijeme zagrebačkog velesajma, turistički razvitak grada te problemi glazbenog i likovnog života.

Društveni plan i budžet za 1961. godinu predviđao je obnovu ili izgradnju idućih objekata: Koncertne dvorane, Gradske knjižnice, Pionirskog kazališta, gledališta HNK, Kazališta lutaka, Spomen doma sedam sekretara SKOJA-a i Atelier Meštrović.¹⁷³ Iako nije navedeno u planu za ovu godinu i kino dvorane bile su popravljane i opremljene tako da je postojalo trinaest suvremenih dvorana što je odgovaralo sve većoj potražnji za uživanjem u filmovima. Savjet za kulturu NRH poslao je preporuke svim kulturnim ustanovama s obzirom na novi zakon kojim su obuhvaćene te ustanove. Naglašavaju se veće ovlasti, ali i veća odgovornost društvenih organa. Ustanove će se odsada same brinuti oko prihoda koji će se ostvarivati kroz tri područja: zajedničkih sredstava komuna namijenjenih za financiranje kulturno-umjetničkih djelatnosti, ugovori s institucijama i pojedincima te prihodi od ulaznica. Savjet NOGZ-a i dalje je imao ovlasti odobravanja novih zaposlenika i izmjena visine plaća.¹⁷⁴

Ustanove su reagirale na kritike Savjeta povodom proslave dvadeset godina Ustanka i Revolucije i nadopunile su program koji je Savjet prihvatio. Sada su se na programu našle još dodatno barem jedna tematska cjelina NOB-a u scenskim i muzejsko-galerijskim ustanovama.¹⁷⁵

Savjet je smatrao kako radno vrijeme kulturnih ustanova ne odgovara slobodnom vremenu radnika. Usporedila su se radna vremena i prema podacima je utvrđeno kako će kazališta morati prikazivati jednu popodnevnu predstavu, a muzeji prilagoditi radno vrijeme.¹⁷⁶

Rad muzejskih ustanova u ovoj godini poznat je iz izvještaja o radu. Naveden je rad svakog muzeja, a nekoliko ih se ističe. Gradska galerija suvremene umjetnosti mijenja ime u Galerije grada Zagreba te je Savjet odobrio stvaranje komercijalnog dijela Galerije koji će ubuduće

¹⁷³ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „2. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 28.2.1961.“, kutija 56.

¹⁷⁴ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „11. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 24.10.1961.“, kutija 56.

¹⁷⁵ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „4. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 29.3.1961.“, kutija 56.

¹⁷⁶ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „7. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 23.5.1961.“, kutija 56.

stupati u kontakt sa stranim galerijama kako bi se dogovarali otkupi i izložbe. Postojao je plan otvaranja Tehničkog muzeja, ali se odgodio jer nije bilo dovoljno sredstava i nisu završene adaptacije prostora i eksponenata, a u 1961. godini nije djelovao ni MUO nego samo novoosnovana trgovina starinama koja je trebala regulirati tržište umjetnina. MGZ pohvaljen je za izložbe povodom proslave Ustanka i Revolucije koje su zajedno s „Evolucijom životinjskog svijeta i čovjeka“ u Hrvatskom zoološkom muzeju proglašene najbolje i s najviše posjetitelja ove godine. Osnovana je i nova ustanova Zavod za zaštitu spomenika kulture u gradu Zagrebu koji je tokom godine ustanovio vrijednost svih spomenika na području grada Zagreba te ih fotodokumentirao kako bi ih se moglo pravilno istražiti i zaštititi, a prvi radovi određeni su za Kaptol, Kamenita vrata i Dotrščinu.¹⁷⁷

U zabavnom životu Zagreba nezaobilazno mjesto zauzima Muzički biennale Zagreb (dalje MBZ) koji se prvi puta održao u svibnju 1961. godine. Savjet je pratio pripreme za ovaj festival i predložio tiskanje novog turističkog vodiča, a nakon održanog festivala dao ocjenu uspješnosti. MBZ proglašen je uspješnim i odlučeno je kako će postati trajni festival i već se počelo s planiranjem idućeg festivala za 1963. Posebno je pohvaljena propaganda i reklama koja je predstavila i popratila festival u novinama, radiju i televiziji jer je broj posjetilaca i pratioca festivala putem radija premašio sva očekivanja.¹⁷⁸ Program festivala bio je veoma raznolik kako bi se kroz suvremenu glazbenu scenu pokazala demokratičnost i liberalizacija, a njegovo održavanje upravo u Zagrebu potvrdilo ga je kao središte kulture u Jugoslaviji.¹⁷⁹ Uspjeh festivala koji je predstavio jugoslavensku glazbu potaknuo je Savjet da ponovo razmotri osnivanje Studija za eksperimentalnu muziku.¹⁸⁰ Zabavni život u Zagrebu skoro je ostao bez svog najpoznatijeg člana Varietéea koji je zapao u financijsku krizu zbog slabog vođenja, ali i činjenice da je cijelo vrijeme poslovao kao privredna, a na kulturno-umjetnička organizacija. Savjet je odobrio promjenu pravnog stanja i Savjet je preuzeo ulogu vođenja.¹⁸¹

Sjednice održane u 1962. godini nastavljaju redni broj iz prijašnje godine i održano je svega šest sjednica, a nema ni sjednica za 1963. godinu. Na sjednicama se raspravljalo o problemu

¹⁷⁷ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „Izvještaj o radu za 1961. godinu“, kutija 56.

¹⁷⁸ Lucija MARKULIN, „Utemeljenje Muzičkog biennala u Zagrebu“, *Arti musices : hrvatski muzikološki zbornik*, 36 (2005.), 75.

¹⁷⁹ Isto, str. 69–72.

¹⁸⁰ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „8. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 13.6.1961.“, kutija 56; HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „12. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 14.11.1961.“, kutija 56.

¹⁸¹ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „3. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 7.3.1961.“, kutija 56.

prostora koji cijelo ovo vrijeme stvara probleme kulturnim ustanovama, potom o zabavnom životu, Zagrebačkom pionirskom kazalištu i Nagradi grada Zagreba.

Uz suradnju s Urbanističkim zavodom grada Zagreba pokušao se riješiti problem nedostatka prostora. Ovo je dosada bio najbolji pokušaj rješavanja nedostatka prostora iako se uputila kritika na kriterij dodjeljivanja prostora. Odmah na prvoj sjednici u 1962. godini raspravljalo se ponovo o Zagrebačkom pionirskom kazalištu zbog odnosa profesionalnih i dječjih glumaca. Kako bi se osigurao razvitak djece odlučeno je kako će Studio za djecu nastaviti raditi uz profesionalnu umjetničku jezgru. Turistički razvoj grada Zagreba u ljetnim mjesecima se dobio je još jednu manifestaciju, „Zagrebačko ljeto“. Ovom manifestacijom u rad su uključene i ustanove koje inače ne rade u ljetnim mjesecima u Zagrebu poput Zagrebačke filharmonije, HNK, Komedijski zbor „LADO“, a tražila se i jača reklama u novinama, radiju i televiziji.¹⁸²

Na idućoj sjednici ponovo se raspravljalo o Nagradi grada Zagreba i industrijskom oblikovanju kao dodatnoj kategoriji koja još nije uvedena. Kako bi se uvela pokrenula se suradnja s Centrom za industrijsko oblikovanje MUO-a koji bi pak surađivao s tvornicama koje bi izrađivale pobjednička djela.¹⁸³

Rad Savjeta za kulturu NOGZ-a u razdoblju od 1957.–1962. zbog svoje sistematiziranosti pruža bolji uvid u kulturno stanje i kulturnu politiku. Usporedbom s prijašnjim godinama uočava se puno veći broj dostupnog arhivskog materijala što bi trebalo pokazivati i veći rad lokalne uprave na kulturnom polju što je i za očekivati s obzirom na društvene promjene koje započela država. Savjet je imao prije svega upravo savjetodavnu ulogu, a nikako ne i izvršnu što je u nekim slučajevima kočilo rad jer se nije moglo provjeriti izvršenje odluka. Ipak je decentralizacija i prenošenje ovlasti na samoupravne organe imala pozitivne učinke u umjetnosti, a ovakvi problemi bili su nužno „zlo“. Savjet je imao kontrolnu ulogu nad kulturnim ustanovama regulirajući prije svega repertoare i izložbe, savjetodavne organe i radna mjesta. Ništa od navedenog nije se trebalo odvijati bez pristanka Savjeta, a najčešće pritužbe su bile u repertoaru kinematografije koji je zaobilazio propisane omjere te razmjene i odlasci u inozemstvo koji nisu bili najavljeni Savjetu. Jedan dio koji je većinom izostavljen iz pregleda rada odnosi se na financijsku pomoć koju su tražile ustanove iz jednostavnog razloga

¹⁸² HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „15. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 16.1.1962.“, kutija 56.

¹⁸³ HR-DAZG, fond 37.3, SIT, „16. sjednica Savjeta za kulturu NOGZ održana 20.2.1962.“, kutija 56.

što su takvi zahtjevi pristizali na svakoj sjednici. S obzirom da se budžet utvrđivao na početku godine postojala je ograničena količina dodatnih sredstava pa su zahtjevi za pomoć većinom odbijani ili prosljeđivani na Sekretarijat za financije NOGZ-a ili čak republike. Teme kojima se Savjet bavio ne razlikuju se mnogo od onih iz 1955. i 1956. godine. Nedostatak prostora, repertoari i izložbe te samoupravljanje i dalje ostaju prisutni gotovo na svakoj sjednici s jednakim primjedbama kao i prije kojima se pokušava barem malo usporiti avangardni zamah ostvaren u umjetnosti u ovom razdoblju i osigurati kulturnu povezanost i razvitak domaće kulture. Vrh Partije počeo je mijenjati pogled na suviše avangardnu umjetnost koji je početkom šezdesetih na čelu s Titom počeo napadati suviše radikalne umjetničke pojave poput enformela.¹⁸⁴ Zanimljivost repertoara u ovom razdoblju je pojava djela koja su kritizirala i negativne pojave u socijalističkim društvima što u prijašnjem razdoblju nije dobivalo dozvolu vlasti te odgovor Zagrebačkog dramskog kazališta na kritike Savjeta kojom se potvrđuju nove tendencije u umjetnosti. Problem nedostatka prostora prvi je puta bolje raspravljen tek 1962. godine s iznimkom prostora za Tehnički muzej koji je dobio prostore starog Velesajma te na području kinematografije koja je dobila četiri nove kino dvorane, sveukupno njih osamnaest, sa suvremenom opremom. Veći rad na području kinematografije nije mogao biti ostvaren jer Savjet nije imao dovoljno ovlasti s obzirom da je država i dalje imala vodeću ulogu u kontroli filmova. S druge strane rad komisija koje je uspostavio Savjet bio je nešto uspješniji. Neke komisije tokom godina su ukinute, a Komisija za otkup i Komisija za spomenike ostvarile su značajne uspjehe u pribavljanju privatnih zbirki odnosno ukrašavanju i zaštiti grada. Komisija za spomenike dobiva institucionalnu inačicu u Zavod za zaštitu spomenika. Posjećenost kulturnih ustanova i popularizacija također je uvijek prisutna u raspravama, a Savjet je pokazivao veliko zanimanje i zanimljive ideje. Koristio se velikim manifestacijama i događajima koji nisu imali kulturni karakter na prvom mjestu poput obilježavanja raznih obljetnica vezanih uz rat i Partiju. Savjet je od svojih ustanova tražio detaljne programe koji bi se odvijali u tih dana kako bi privukao što više posjetitelja, a prema navedenim izvještajima to mu je i uspjelo. Kako bi omogućio posjet radnika Savjet je čak predložio izmijene radnog vremena muzeja i ubacivanje još jednog popodnevnog termina u kazalištima. Uspjeh uvođenja muzejskih pedagoga u muzejske ustanove nije rezultirao i boljim rezultatima posjećenosti jer i dalje većina muzeja nije imala poseban program za školske posjete. Razvoj djece i omladine i uključivanje u kulturni život ostvaren je kroz rad Zagrebačkog pionirskog kazališta koje ostaje glavnim centrom dječje glume. Najveći pomak,

¹⁸⁴ Usp. Vesna KRULJAC, „Politički disput i napad na enformelnu apstrakciju u Jugoslaviji 1962./1963.“, *Peristil: zbornik radova za historiju umjetnosti i arheologiju*, 62 (2019.), 159–177.

posebno krajem pedesetih i početkom šezdesetih je sve veći broj zabavnih događanja. Zapadna zabavna glazba i umjetnost nailazila je na sve veće odobravanje domaće publike što vlast nije dobro prihvaćala smatrajući to zastranjenjem socijalističkog društva, ali i opasnost ostanka na vlasti. Kako bi se smanjila popularnost naglasak je stavljan na domaću glazbu i umjetnost i podupiranje domaćih festivala. Savjet je proširio svoje kulturno djelovanje s proslava obljetnica, godišnjeg Zagrebačkog velesajma i Tjedna muzeja na novo područje zabavnih festivala. Ostvaren je najveći pomak u zabavnom životu grada osnivanjem niza festivala od kojih su neke započete na inicijativu NOGZ-a. Ubrzo je iz propagande domaće umjetnosti i kulture ovaj rad postao razvoj turizma u Zagrebu, a osobit ljeti kada je kulturno i umjetničko djelovanje bilo neznatno. Podupiranje domaćeg stvaralaštva ostvarivalo se i kroz Nagradu grada Zagreba koju je uspostavio NOGZ i koju je tijekom rada želio unaprijediti povezujući je više s radnicima preko kategorije industrijskog oblikovanja, ali neuspješno.

6. Zaključak

Komunistička ideologija u sebi sadrži dugoročni cilj koji predviđa sveukupnu promjenu ljudskih odnosa. Komunističke vlasti u Jugoslaviji koristile su sva dostupna sredstva kako bi se došlo do krajnjeg cilja uvođenja komunizma. Kultura i umjetnost imali su uvijek ideološku funkciju i prema tome uvijek točno zadanu ulogu u novoj državi. Do razlaza sa SSSR-om kultura i umjetnost su, kao i sve ostalo, bili vođeni po uzoru na SSSR preko njih se htjela pokazati povezanost i odanost SSSR-u i komunističkom cilju. Nakon razlaza kultura među prvima dobiva novu ulogu otvaranja prema Zapadu, postaje izvozni proizvod, a zauzvrat država dobiva gospodarsku i vojnu pomoć. Na unutarnjem planu uloga kulture i umjetnosti nije se mnogo mijenjala. Ona je trebala osigurati bratstvo i jedinstvo odnosno biti integracijski čimbenik, a stanovništvo je trebalo odgajati da se i samo uključi u kulturno-umjetnički život kroz neposredni rad ili posjećivanje kulturnih događanja i ustanova. Kako bi kultura i umjetnost stvarno provodile željenu ulogu država je nad njima osigurala čvrstu kontrolu preko vlastitih partijskih organizacija poput Agitpropa, državnih i lokalnih institucija na čelu kojih su se nalazili članovi Komunističke partije te kulturno-umjetničkih i masovnih društava. Republike kao sastavni dijelovi federacije zadržale su neke posebnosti na polju kulture i umjetnosti kao što je za Narodnu republiku Hrvatsku specifična Matica Hrvatska. Svaka republika razvijala je umjetnost u skladu s vlastitim mogućnostima i vlastitim intenzitetom, a Hrvatska i Zagreb od početka su se nalazili u vrhu. Hrvatski umjetnici prvi su se oduprli

socrealizmu kao nametnutom stilu i krenuli stvarati u različitim smjerovima, a neki od njih bitno će utjecati i na europske tokove u umjetnosti. Apstrakcija se javlja od 1952. godine prvom izložbom grupe EXAT-51, a domaći umjetnici sudjeluju na međunarodnim festivalima. Otvaranje i liberalizacija ipak nisu značile potpunu slobodu. Partija je zadržala kontrolu nad stvaralaštvom suptilnijim mehanizmima. Državno administrativni model upravljanja kulturom ostao je na snazi čitavo vrijeme. Grad Zagreba kao glavno središte hrvatske zauzima i glavnu ulogu kada su u pitanju kultura i umjetnost. U Zagrebu se odvija većina festivala i izložaba sa zapaženim značenjem za razvoj umjetnosti i kulture jer se u njemu nalazi i najveći broj kazališta, muzeja i drugih kulturno-umjetničkih ustanova. Republički karakter grada Zagreba značio je i podjelu upravljanja u kulturi. Vodeću riječ imale su republičke institucije i društva poput ULUH-a i *Društva muzealaca*, partijske organizacije poput Agitpropa te lokalni organ upravljanja, Narodni odbor grada Zagreba i njegova tijela zadužena za kulturu i umjetnost. Za grad Zagreb i rad njegovog narodnog odbora na polju kulture kao bitna razdjelnica prepoznaje se uvođenje samoupravljanja. Sve do početka pedesetih pod nadležnošću NOGZ-a nalazi se mali broj kulturnih ustanova, a dostupni arhivski materijal o prvim poslijeratnim godinama govori u prilog utjecaju kulturno-umjetničkih društava. NOGZ od svojih ustanova traži ideološku pravovjernost i uzdizanje kadra i stanovništva. Također, prije uvođenja samoupravljanja i raskida sa SSSR-om, od muzeja se očekuje prikazivanje uspješnosti kulturnog-prosvjetnog, političkog i ekonomskog napretka zemlje. Od 1953. NOGZ upravlja velikim brojem ustanova i od tada se počinje sa sustavnijim praćenjem rada. Da NOGZ nije imao dobar pregled nad stanjem u ustanovama pa onda i nad kulturom svjedoče stalni upitnici koje je NOGZ slao svojim kulturnim ustanovama. Dobivanjem ovlasti nad većim brojem kulturnih ustanova promijenio se i rad NOGZ-a. Od 1955 kao tijelo odgovorno za pitanja u kulturi i prosvjeti pojavljuje se Savjet za prosvjetu i kulturu, kasnije samo Savjet za kulturu. Samoupravljanje značilo je veću samostalnost kulturnih ustanova pri odabiru načina na koji će se rješavati glavna pitanja u kulturi, a glavno je pitanje jesu li dovoljno zastupljeni domaći autori i djela. Naravno uz to se uvijek pazilo da i kvaliteta bude barem na zadovoljavajućem nivou. S početkom pedesetih zamijećuje se i promjena gledanja na modernu umjetnost. Odbačeni socrealizam trebao se zamijeniti s nečim novim, ali to novo i dalje treba odgovarati vladajućoj klasi. Kao najbolji primjer da je Zagreb pratio nove usmjerenja pokazuje situacija u Gradskoj galeriji suvremene umjetnosti te međunarodni uspjeh HNK-a. Kao najveći uspjesi NOGZ-a do 1956. navodi se uvođenje zvanja muzejskog pedagoga, koje na kraju nije polučilo očekivani uspjeh povećanja posjećenosti mladih, i osnivanje Nagrade grada Zagreba. Drugi dio rada NOGZ-a na području

kulture najbolje se prati kroz rad Savjeta za kulturu koji je na svojim sjednicama održavanim dva puta mjesečno pokušavao riješiti probleme koje muče ustanove.. Savjet je tražio od svojih ustanova da pokušaju što više problema riješiti na vlastitim savjetodavnim organima (kazališnim savjetima i muzejskim vijećima), a samo kod ozbiljnijih problema trebalo se obratiti Savjetu za kulturu NOGZ-a. Najveća moć Savjeta i direktno uplitanje u rad ustanova ostvarivan je kroz odobravanje repertoara i izložaba, financijske pomoći te potvrđivanje članova savjetodavnih organa. Glavni i neriješeni problem s kojim su se susretale gotovo sve ustanove i to kroz cijelo promatrano razdoblje je nedostatak prostora. Drugi problem koji se razmatra kroz čitavo razdoblje je posjećenost kulturnih ustanova i njihova popularizacija. Veliku ulogu u tome odigrali su festivali i manifestacije poput Zagrebačkog velesajma, a na kraju je to rezultiralo proširenjem rada Savjeta na zabavni program grada Zagreba i razvoj turizma krajem pedesetih i početkom šezdesetih. Za razvoj mladih najvažnija je odluka Savjeta o načinu rada Zagrebačkog pionirskog kazališta kojom se osigurala mogućnost nastupanja mladih uz pomoć profesionalnih glumaca. Osim što je Savjet bio u stalnoj komunikaciji sa ustanovama preko sjednica stanje na terenu provjeravao je i kroz vlastite komisijem, a zapaženu ulogu odigrale su Komisija za otkup i Komisija za spomenike koja je aktivno radila na ukrašavanju grada spomeničkom plastikom. Zagreb kao glavni grad u potpunosti je pratio zbivanja s savezne razine na lokalnoj razini. Naglasak na bratstvu i jedinstvu kroz stalne zahtjeve za domaćim autorima i djelima postaje dobar poticaj za domaće umjetnike, a posebno preko Nagrade grada Zagreba. Također se sustavno radilo na obrazovanju stanovništva i popularizaciji kulturnih ustanova kod radnika i mladih što je jedna od želja vlasti kako bi se razvila proletkultura. Administrativn-upravne promjene nastale uslijed vanjskopolitičke situacije ostavile su trag i u kulturnoj politici grada. Do tog trenutka u Zagrebu veliki utjecaj na događanja ima *Društvo muzealaca* i Agitprop, a NOGZ tek se snalazi prikupljajući potrebne podatke. Liberalizacija i demokratičnost najviše se javljaju u Zagrebu, a Savjet za kulturu NOGZ-a kroz svoj rad i rad ustanova prati taj trend iako će biti i dalje poneka riječ protiv „prevelike“ slobode kao što je bio slučaj u glazbi i kazališnom repertoaru. Savjet je svojim radom pokrio široko područje kulture i bavio se pitanjem rada muzeja, galerija, kazališta, izdavačkih kuća, likovnih i scenskih udruženja (profesionalnih i amaterskih), kinematografa te proslavom obljetnica, organiziranjem kulturnih i zabavnih manifestacija te zabavnog života uopće.

7. Popis izvora i literature

7.1. Arhivski izvori

1. Arhiv Grada Zagreba, fond 37.35.8., Odjel za prosvjetu i kulturu, 1945.-1959., kutija 255.
2. Arhiv Grada Zagreba, fond 37.35.8., Odjel za prosvjetu i kulturu, 1945.-1959., kutija 256.
3. Arhiv Grada Zagreba, fond 37.3., Sjednice izvršnih tijela Narodnog odbora grada Zagreba, 1945.-1963., kutija 56.

7.2. Tiskani izvori

1. BANOVIĆ, Snježana. *Kazalište za narod: Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu 1945. – 1955.: od socrealizma do samoupravljanja*. Zaprešić: Fraktura, 2020.
2. BAVOLJAK, Jasmina. „Između diktata i savjesti“. U: *Refleksije vremena 1945.–1955.* Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012., 72–105.
3. BILANDŽIĆ, Dušan. *Hrvatska moderna povijest*. Zagreb: Golden marketing, 1999.
4. DENEGRİ, Ješa. „Unutar ili izvan »socijalističkog modernizma«?“. U: *Šezdesete: zbornik*. Ur. Irena LUKŠIĆ. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2000., 47–67.
5. DOKNIĆ, Branka. *Kulturna politika Jugoslavije 1946–1963*. Beograd: JP Službeni glasnik, 2013.
6. GLAVAN, Daniel – SRŠEN, Ivan. *Povijest zagrebačkih knjižnica: kulturnopovijesni uvod*. Zagreb : Fortuna : Sandorf, 2010.
7. GOLDSTEIN, Slavko. „Nacrt za Vecinu biografiju“. U: *Većeslav Holjevac graditelj, vizionar, ratnik*. Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske: Multigraf marketing, 2006.
8. GOLDSTEIN, Ivo – HUTINEC, Goran. *Povijest grada Zagreba: 20. i 21. stoljeće*. Zagreb: Novi Liber, 2012.
9. GRAOVAC, Ivo. „Fenomen Veco Holjevac“. U: *Većeslav Holjevac graditelj, vizionar, ratnik*. Zagreb: Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske: Multigraf marketing, 2006.

10. GULIĆ, Mirjana (ur.). *Narodni odbor grada Zagreba; 1945.-1963.* Zagreb: Državni arhiv u Zagrebu, 2016.
11. JAKOVINA, Tvrtko. „Povijesni uspjeh šizofrene države: modernizacija u Jugoslaviji 1945.–1974.“. U: *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika: 1950.-1974.* Ur. Ljiljana KOLEŠNIK. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti: Institut za povijest umjetnosti, 2012., 7–54.
12. JANDRIĆ, Berislav. *Hrvatska pod crvenom zvijezdom: Komunistička partija Hrvatske 1945.-1952.: organizacija, uloga, djelovanje.* Zagreb: Srednja Europa, 2005.
13. KNEZOVIĆ, Zlata. „Obilježja boljše vizije hrvatske kulture (1945. – 1947.)“.
Časopis za suvremenu povijest, 24 (1992.): 101–132.
14. KOLANOVIĆ, Maša. „Od kulture za mase do masovne kulture“. U: *Refleksije vremena 1945.–1955.* Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, 2012., 166–179.
15. KOLEŠNIK, Ljiljana, *Između Istoka i Zapada: hrvatska umjetnost i likovna kritika 50-ih godina.* Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2006.
16. KOLEŠNIK, Ljiljana. „Konfliktne vizije moderniteta i poslijeratna moderna umjetnost“. U *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika: 1950.-1974.* Ur. Ljiljana KOLEŠNIK. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti: Institut za povijest umjetnosti, 2012., 127–208.
17. KOLVESH, Željka. *Zagreb – plakati: slučajna povijest Zagreba: plakati iz Zbirke Muzeja grada Zagreba.* Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2018.
18. KRIŽIĆ ROBAN, Sandra. „Obilježja modernosti na području arhitekture, urbanizma i unutrašnjeg uređenja nakon Drugog svjetskog rata“. U: *Socijalizam i modernost: umjetnost, kultura, politika: 1950.-1974.* Ur. Ljiljana KOLEŠNIK. Zagreb: Muzej suvremene umjetnosti: Institut za povijest umjetnosti, 2012., 55–126.
19. KRULJAC, Vesna. „Politički disput i napad na enformelnu apstrakciju u Jugoslaviji 1962./1963.“. *Peristil: zbornik radova za historiju umjetnosti i arheologiju*, 62 (2019.): 159–177.
20. LEINER, Vesna. *Dobro mi došao prijatelj Viki Glovacki.* Zagreb: Muzej grada Zagreba, 2006.
21. MARKULIN, Lucija. „Utemeljenje Muzičkog biennala u Zagrebu“. *Arti musices: hrvatski muzikološki zbornik* 36 (2005.): 63–92.
22. MATKOVIĆ, Hrvoje. *Povijest Jugoslavije: (1918 – 1991): Hrvatski pogled.* Zagreb: Naklada Pavičić, 1998.

23. NAJBAR – AGIČIĆ, Magdalena. *Kultura, znanost, ideologija: prilozi istraživanju politike komunističkih vlasti u Hrvaskoj od 1945. do 1960. na polju kulture i znanosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 2013.
24. PELC, Milan. *Povijest umjetnosti u Hrvatskoj*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2012.
25. PERUŠKO, Ivana. *Od Oktobra do otpora: mit o sovjetsko-jugoslavenskome bratstvu u Hrvatskoj i Rusiji kroz književnost, karikaturu i film (1917.-1991.)*. Zaprešić: Fraktura, 2018.
26. RADELIĆ, Zdenko. *Hrvatska u Jugoslaviji 1945.-1991.: od zajedništva do razlaza*. Zagreb; Hrvatski institut za povijest: Školska knjiga, 2006.
27. SPEHNJAK, Katarina. *Javnost i propaganda: Narodna fronta u politici i kulturi Hrvatske: 1945 –1952*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest: Dom i svijet, 2002.
28. ŠARIĆ, Tatjana. „Djelovanje Agitpropa prema književnom radu i izdavaštvu u NRH, 1945 – 1952.“. *Radovi: Zavodi za hrvatsku povijesti*, 42 (2010.): 387–424.
29. ŠKRABALO, Ivo. *101 godina filma u Hrvatskoj: 1896. – 1997.: pregled povijesti hrvatske kinematografije*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998.
30. VUJIĆ, Žarka. „Postanak i razvoj umjetničkih muzeja i galerija u Zagrebu“. *Muzeologija* 29 (1991.): 12–141.
31. ŽUPAN, Ivica. *Pragmatičari, dogmati, sanjari: hrvatska umjetnost i društvo 1950-ih godina*. Zagreb: INA – Industrija nafte: Meridijani, 2007.

7.3. Internetski izvori

1. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=34571> (pristup ostvaren 17. siječnja, 2021.)

Kulturna politika u gradu Zagrebu 1945. – 1963.

Sažetak

Dolaskom na vlast Komunistička partija Jugoslavije odmah je započela uvođenjem promjena i promicanjem komunističke ideologije u svim sferama ljudskog djelovanja. Među njima je posebno mjesto zauzela kulturna politika na vanjskom i unutarnjem planu postajući tako političko sredstvo. Prema vani postaje znak demokratičnosti i liberalizacije, a unutar granica države ima kohezivnu i propagandnu ulogu što su i neki od čimbenika koji Komunističku partiju ostavljaju na vlasti. Važnost kulture za Komunističku partiju pokazuju i različiti pristupi rješavanju problema u kulturi i provođenju kulturne politike. Država je kreirala kulturna usmjerenja preuzevši potpunu kontrolu nad zbivanjima u kulturi i umjetnosti preko Agitpropa, masovnih organizacija do saveznih, republičkih i lokalnih organa vlasti. Lokalnu upravu preuzimaju narodni odbori kao nova administrativno-teritorijalna jedinica, a za grad Zagreb odgovoran je Narodni odbor grada Zagreba. Dio rada Narodnog odbora grada Zagreba posvećen je i problemima u kulturi, a posebno nakon uvođenja samoupravljanja i uspostave Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba. Kroz svoje djelovanje od 1945. do 1963. Narodni odbor grada Zagreba bavio se različitim problemima u kulturi i pridonio razvoju kulturnih prilika u gradu. Vodio je brigu o velikom broju kulturnih ustanova i raznim mehanizmima usmjeravao kulturna nastojanja ustanova pod svojom nadležnošću.

Ključne riječi: kulturna politika, narodni odbor grada Zagreba, kultura u Jugoslaviji, Jugoslavija, kultura

Cultural politics in the city of Zagreb 1945 – 1963

Summary

Upon coming to power, the Communist Party of Yugoslavia started introducing changes and promoting communist ideologies in all parts of life. A special place was reserved for cultural politics, in internal and international affairs, which transformed it into a political means. On the outside it became a sign of democratization and liberalization, but within the state it had a cohesive and advertising role, which is one of the factors that brought the Communist Party to power. The importance of culture for the Communist Party is indicated by various approaches to solving cultural issues and implementing policies. The state defined the cultural trends by taking control over all cultural and artistic events through Agitprop and mass organizations, as well as federal, republican and local authorities. Local government was assumed by people's committees as new administrative and territorial units, and the People's Committee of the City of Zagreb was responsible for Zagreb. Among other things, it addressed the issues of culture, especially after the introduction of self-government and the establishment of the Council for education and culture of the People's Committee of the City of Zagreb. During its activity from 1945 to 1963, the People's Committee of the City of Zagreb dealt with different cultural issues and contributed to the development of the city's culture. It looked after a number of great cultural institutions and used different mechanisms to steer their endeavours.

Key words: cultural politics, the People's Committee of the City of Zagreb, culture in Yugoslavia, Yugoslavia, culture